

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע"נ

ברוך דוב ז"ל בן יבלחט"א משה חיים ווידרא נ"י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ"ל

מראה מקומות רשפי אש

לע"נ מרים שיינדל בת יצ'לסט"א אפרים שמעון סינאוויץ

LAKEWOODDAFYOMI.COM

מ ב א

פרק ראשון

מסדר ההגדה

<p>והוא הרכיב מהם נוסח שלישי זה שבידינו. «ולפי שהלכה כרבא ואף רב נחמן סבר כוותיה, לכך מחבר הגדה זו חיבר תחילה כרבא («עבדים היינו לפרעה במצרים») ואחר כך כאביי («מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו»). ומזכירין תחילה פסח מצה ומרור [מונחים לפניך] לסדרו של רבא, ואחר כך פסח מצה ומרור [על שום מה] לסדרו של אביי... וכתוב במחזור ויטרי דלא גרסינן משועבדים היינו לפרעה במצרים' אלא משועבדים היינו במצרים'. וכך נראה בעיני. כי... כבר נתבטל זה השם מביניהם בימי מחבר הגדה זו»².</p> <p>הנוסח שלנו שיטה חדשה אנו מוצאים אצל היה בגמרא ר' יצחק אברבנאל: «בפרק ערבי פסחים זכרו חז"ל ההגדה וסיפור יציאת מצרים אשר יעשה אותו האדם בלילה הזה; והביאו פרשת וידוי הבכורים כולה בדרשותיה, כמו שנזכר, עד רבי יהודה היה נותן בהם סימנין: דצ"ך עד"ש באח"ב;</p>	<p>יש אומרים שנוסח ההגדה שבידינו יצא מידי אנשי כנסת הגדולה אולם מתלמודנו מוכח, שבימי רב ושמואל עדיין לא היה נוסח ההגדה שלנו קבוע לגמרי. שכן חולקים הם שם (פסחים קטז, א), אם מתחיל: «מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו» או: «עבדים היינו». ולפי דעת ר"ד אבודרהם לא אמר רב «עבדים היינו» כלל, ואילו שמואל דילג על «מתחילה». אמנם נראים הדברים, שאנשי כנסת הגדולה תיקנו את עיקרו של נוסח ההגדה, שנזכר גם במשנה, כמו שתיקנו להם לישראל - ברכות ותפלות קדושות והבדלות» (ברכות לג, א), ובמשך הדורות הוסיפו עליו ענינים שונים, עד שנתקבל הנוסח הארוך אשר בידינו היום¹.</p> <p>דעתו של ר"ד אבודרהם היא, שקביעת הנוסח שלפנינו נעשתה אחרי אביי ורבא, והיו לפניו שני סדרים: האחד של אביי והשני של רבא,</p>	<p>נוסח ההגדה מאנשי כנסת הגדולה שבימי רב ושמואל עדיין לא היה נוסח ההגדה שלנו קבוע לגמרי. שכן חולקים הם שם (פסחים קטז, א), אם מתחיל: «מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו» או: «עבדים היינו». ולפי דעת ר"ד אבודרהם לא אמר רב «עבדים היינו» כלל, ואילו שמואל דילג על «מתחילה». אמנם נראים הדברים, שאנשי כנסת הגדולה תיקנו את עיקרו של נוסח ההגדה, שנזכר גם במשנה, כמו שתיקנו להם לישראל - ברכות ותפלות קדושות והבדלות» (ברכות לג, א), ובמשך הדורות הוסיפו עליו ענינים שונים, עד שנתקבל הנוסח הארוך אשר בידינו היום¹.</p> <p>נוסח שלנו מאחר לאביי ורבא שני סדרים: האחד של אביי והשני של רבא,</p>
--	---	---

(1) רמא"ש משער, שהגדת ליל פסח כבר היתה כתובה על ספר בפני עצמו בימי האמוראים; וזוהי שאמרו: «רבא אפיק... ספרא דאגדתא מיתמי» (שבועות מו, ב); «ואומר אני, שהיה זה ספר הגדה של פסח, והוא עשוי להשאל ולהשכיר, כדי לכתוב ממנו ספר הגדה לצרכו» (מאיר עין, על סדר ההגדה של לילי פסח, עמ' 9). אולם מלבד מה שאין לו על מה לסמוך, הרי יתבאר להלן (פרק עשירי), שבימי רבא עדיין היה נוסח ההגדה קצר מאד, ולא יכון עליו שם ספר.

(2) אבודרהם, ויניציאה שכ"ו, דף פא, עמודות ג"ד. וראה להלן (פרק שני), שיש גורסים את שמות

האמוראים החולקים ב«מתחיל כגנות» — אביי ורבא במקום: רב ושמואל.

ג משנה שם צט וכמו שכתב תרומת הדשן. ד טור. ה משנה שם צט. ו שם בגמרא קח. ז שם. ח שם.

המדרש יקום, מפני (ג) שמצוה למהר לאכל בשביל התינוקות שלא ישנו, (ד) אבל לא יאמר קדוש (ה) עד שתחשף: ב. יסדר שלחנו יפה (ו) בכלים נאים כפי כחו, ויכין מקום מושבו (ז) שישב בהסבה דרך חרות: הגה ואפלו עני שאין לו פרים (ח) ישב על הספסל (מדרכי ריש פרק ערכי פסחים): ג. יכשהו מסב (ט) לא יטה על גבו ולא על פניו (י) ולא על ימינו, אלא על שמאלו. (יא) [א*] ואין חלוק בין אטר לאחר (טור בשם רש"י ותרומת הדשן סימן קלו): ד. אשה (יב) אינה צריכה להסבה אלא אם כן היא חשוכה: הגה וכל הנשים שלנו מקרי חשובות (מדרכי ריש פרק ערכי פסחים ורבינו ירוחם), אך לא נהגו להסב פי סמכו על דברי ראב"ה דכתב (יג) דבזמן הזה אין להסב (ד"ע): ה. כן אצל אביו (יד) צריף

באר היטב

ג. נאים. כל השנה טוב למעט בכלים נאים זכר לחרבן, חוץ מליל פסח ירבה בכלים נאים. ומהרי"ל לא היה משתמש במשכנות של אינו יהודי כי אם בפסח, עין מגן אברהם. ונלא היה בשואל שלא מדעת, דמסתמא אינו מקפיד, ומשמעות לשון מהרי"ל העמידם על שלחן מיוחד לראותם ולשמרם בלי שמוש. ועין חק יעקב מה שכתב, ועין ש"ך ושו"י ביו"ד דעה סימן קכ: ג. הספסל. ולא על גבי קרקע. ובמדרכי משמע דגרסינן יסב על הספסל. גם מתר לסמך על ירך חברו, אבל לא על ירך עצמו דמחזי פדואג, מהרי"ל: ד. הסבה. כתב הפ"ח דאכל כל שנים עשר חדש לא יסב, וגם אינו לובש הקיטל דבלאו הכי לבו נכנע. וכתב המגן אברהם ונראה לי דהוא הדין אבל תוף שלשים על שאר קרובים כשלא נהג שבעה קדם הרגל, עין שם. וכנסת הגדולה בספרו פסח מעבין סימן קעו כתב, דאפלו תוף שבעה פיון דפסקה אבליהו חיב להסב, וכן המנהג, עין שם. והסכים עמו החק יעקב וכתב, מגין לנו להחמיר באבליהו דקלא ויבטל

משנה ברורה

(ג) שמצוה למהר ולאכל וכו'. רוצה לומר, לזרו לעשות הסדר כדי שלא יישנו התינוקות, כשידעו שלא ישתהה הרבה עד האכילה, וממילא ישאלו מה נשתנה, וישיב להם, ויקים מה שכתוב, והגדת לבנך ביום ההוא: (ד) אבל לא יאמר קדוש. רוצה לומר, דלא תימא כיון שמצוה למהר, יתחיל הקדוש וההגדה מבעוד יום, כמו שמצינו בשבת ויום טוב שיכול להוסיף מחל על הקדש ולקדש ולאכל מבעוד יום, וכנ"ל בסימן רסז, קא משמע לן דלגבי פסח אינו כן, לפי שאכילת מצה הוקשה לפסח שנאמר, על מצות ומררים יאכלהו, ופסח ועוד, דכוס של קדוש הוא אחד מארבע כוסות, וכלהו פתר הגדה ומצה ומרור גירי: (ה) עד שתחשף. רוצה לומר, לאחר צאת הכוכבים ולא בין השמשות: ב (ו) בכלים נאים וכו'. ואף על גב דבכל השנה טוב למעט בזה משום זכר לחרבן, כליל פסח מצוה להרבות שנהו בכלל דרך חרות, ואמרו על מהרי"ל שפשהו בידו משפנות של נכרים פלים נאים לא היה משתמש בהם בשום פעם, רק בפסח היה מנהגו להשים אותם על שלחן מיוחד לשמח בראיתם: (ז) שישב בהסבה. רוצה לומר, ראשו מטה לצד שמאל על המטה או על הספסל וכרים תחת ראשו, אצל השלחן: (ח) יסב על הספסל. כן צריך לומר. וילצד שמאלו, ואם אין לו ספסל והוא יושב על הקרקע (וכמו בארצות המזרח), גם כן צריך להסב על צד שמאל, [פרי מגדים]. עוד כתבו הפוסקים, דאם סומך עצמו על ברפי חברו, גם זה מקרי הסבה על פי הדחק, אבל לא על ברפי עצמו דמחזי פדואג: ג (ט) לא יטה וכו'. דזה לא מקרי דרך חרות: (י) ולא על ימינו. דלא שמה הסבה, כיון שצריך לאכל בימינו. ועוד טעם אחר יש דשמא יקדים קנה לושט, דושט הוא בצד ימין וכשהוא מטה ראשו כלפי ימין נפתח הכובע שעל פי הקנה מאליו ויפנס שם המאכל ויבא לידי סנה: (יא) ואין חלוק וכו'. רוצה לומר, דגם אטר צריך להסב על שמאל כל אדם, ואף על גב דהוא אוכל תמיד בשמאלו, ואם כן לטעם ראשון היה צריך להסב על ימינו, מפל מקום אין לחלק, מפני טעם שני שמא יקדים קנה לושט, והוא טעמא עדיפא לן משום דהוי סנתא, וחמירא סנתא מאסורא, ויאכל אותו הפעם בימין כל אדם. וכדיעבד אם הסב על צד ימין יצא, דיימין שלו הרי הוא כשמאל כל אדם: ד (יב) אינה צריכה הסבה. דסתם אשה אין דרפה להסב בשום פעם: (יג) דבזמן הזה אין להסב. טעמו, כיון דאין רגילות בארצנו בשאר ימות השנה להסב אלא יושב בדרך. אבל תוף שנים עשר חדש על אביו ואמו או תוף שלשים על שאר קרובים, כגון שלא נהג שבעה לפני הרגל, אף שהוא חיב להסבה, מפל מקום הנכון שלא יסב על מטה כבודו וכלולה, אלא יסב בשנוי קצת, דהינו על מטה וכו' אחר תחת מראשותיו או על ברפי חברו. וקטל נהגו שלא ללבש, ומפל מקום הלובש אין מוחין בידו: ה (יז) צריך הסבה אפלו וכו'. דאף דהבן חיב בכבודו וכבודו, וכל שפן אם הוא רבו, מפל מקום צריך הסבה, דמסתמא אב מחיל לבנה:

תע ג [א*] ואין חלוק בין אטר וכו'. עין במשנה ברורה. והיכי שהוא גדם ביד ימינו או שיש לו מים בידו הימנית שאי אפשר לו לאכל בו צריך עיון אף יעשה דאם יסב בימינו יש לחוש שמא יקדים קנה לושט ואי כשמאלו כמו שאר בני אדם במה יאכל ועד כאן לא הצריכו לאטר לסמך על שמאלו משום דעל כל פנים יש לו עוד יד ואף שאינו רגיל לאכל בה תמיד, מפל מקום יאכל בה פפעם הוואת, וכמו שכתב הרשב"ץ בביין שמועה, אבל בענינו אי אפשר לו לאכל רק בשמאלו שהוא מטה עליה, וזה אי אפשר, וכמו דמבאר נמי בש"ס, עין ברש"ם בדבור המתחיל, הסבת ימין וכו'. ואפשר דבכגון זה לא

שער

בענין, וצריך עיון: ג. תוספות ושאר פוסקים: ד. ט"ז: ה. מגן אברהם בשם תרומת הדשן: ו. אחרונים, וכן פאר פארקה בחרושי מהר"ם חלאה: ז. רש"י: ח. כן איתא בדרכי משה ובמדרכי ובחרושי ריטב"א: ט. והוא מגמרא דף קח, עין שם, ומשמע דדוקא בשעת הדחק כעין התם: י. גמרא: יא. תרומת הדשן והויכא בכית יוסף: יב. רשב"ץ בספרו יבין שמועה: יג. פרי מגדים, ולפי מה שכתב הפרי תרש כסעיהו זה, עין שם, אין דין זה ברור כל כך: ד. יד. רוצה לומר, מכיון שעברה שעה אחת לפני הרגל: טו. חק יעקב והגר"ז ודרך החיים כלם העתיקו כנסת הגדולה, ודלא בפ"ח ומגן אברהם: טז. פ"ח ושאר אחרונים: יז. חיי אדם משום דהשו"ז חק יעקב הסכימו שיכול ללבש: ה. יח. שאלות פרשת צו וכל בו ואבודרהם:

ב. מקור האי דינא הוא מבריתא דחוטפין המצה בשביל התינוקות וכפירוש רש"י בפר לשנא דממחרין לאכל, והכונה על פרקה כמו שכתבנו, דאי אפשר לומר דהכונה היא שיקצרו בהגדה, דאטו האכילה הוא העקר. ויכיון שמועה להרשב"ץ כתב בזה הלשון, וממחרים להאכילם כדי שלא יישנו, ואתינוקות קאי, ופירוש זה אתי שפיר טפי. ומפל מקום אין להאכילם הרבה, שארובה, טפי יש לחוש שישנו על ידי זה וכמו שכתב הרשב"ם פסו"א, עין שם. ואפשר עוד לומר בכנות המחבר, דשפיר יש למהר ולהגיע ליד, מוציא מצה, כדי שישאלו התינוקות למה אוכלין מצה וכשהן מסבין דוקא, ולמה אוכלין מרור, וענין הטבול בחרסת, ואף על גב דבסדר ההגדה תקנו מה נשתנה בתחלת ההגדה, אין בכך כלום, דעקר השאלה והתמיה של התינוק הוא בשעה שרואה המעשה

ו טור בשם הר"ף וז"ה הסכים הרא"ש כהא דשמאל ק. שם.

הרמב"ם והמגיד פרק ו. 'וְקָטַן (יג) שאינו יודע מה שמספרין בלילה מיציאת מצרים (יד) מתר להאכילו (תרומת הדשן סימן ז). ויש נוהגין שלא לאכל חזרת בערב פסח כדי לאכל (טז) מרור 'לתאבון (תא"ו נ"ה ח"א), וכן ביום ראשון של פסח כדי לאכל בליל שני לתאבון, (טז) וכן נוהגין קצת (כ) למעט באכילת מצה ביום ראשון מהאי טעמא (כל בו), ויש מחמירין עוד שלא לאכל פרות כדי לאכל התרסת לתאבון, ואין לחוש למנהג ההוא, ויש מחמירין שלא לפרך או לשבר המצות בערב פסח שלא לבא לאכל מהם (מהרי"ל), (יז) ואין לחוש גם לזה. מצה שנאפה כתקנה ואחר כך נתפרדה ^ד (יח) ונלושה (יט) ביין ושמן, (כ) אינה נקראת מצה עשירה ואסורה לאכלה בערב פסח (מהרי"ו): ג. (כא) אם התחיל לאכל קדם שעה עשירית ומשכה סעודתו עד הלילה, דינו כמו בשבתות ושאר ימים טובים, שנתבאר סימן רעא סעיף ו. (ומצוה ^ב (כב) לרחץ ולגלח בערב יום טוב וללבש בגדים נאים כמו בשבת, ועין לעיל סימן רס ורסב):

תעב דיני הסבה וארבע פוסות. ובו ט"ז סעיפים:

א. אי היה שלחנו ערוף מבעוד יום (א) כדי לאכל מיד ^ב כשתחשף, ^ג ונאף אם הוא (ב) בבית

א ברימא פסחים קט וכפרוש רש"י. ב ברימא שם.

שערי תשובה

ז"ל, לישב הטור הכיין רסופו לשתות תרי רבי כפי קדמאי הוי ליה טובא, עין שם: (כ) **למעט באכילת מצה ביום ראשון כו'** וכתב באגרות הרמ"ו לענין סעודה שלישית בפסח שחל יום ראשון בשבת, שכ ואל תעשה ערף, דלדין הוי בערב פסח משום ספקא דיום טוב שני של גלויות, ומכל מקום יאכל אינה פרי מעט כדי שעור בכרחה ולא הרפה, משום מצות אכילת מצה לתאבון בליל יום טוב השני, עין שם, ונראה מי שאינו מכשל בשום פעם מלעשות לבית המרחץ ויטבל ואחר תפלת המנחה יעסק בדיני קרבן פסח, ובש"ל"ה העתיק מסדרו עין יד אהרן:

משנה ברורה

התר, מפל מקום צריך להפסיק ואינו מתר לאכל רק עד בין השמשות, ואחר כך צריך להמתין עד שיהיה ודאי לילה, וכמו שנתבאר בסימן תעב, ופודס מפה על השלחן ומקדש, וזהו שכתב המחבר, דינו כמו בשבתות וכו', ולפי מסקנת הפוסקים לעיל שם, ^כ אם שתה יין מתחלה בתוף הסעודה אינו צריך לחזור ולכרף ברפת היין רק קודש לכו, ואחר כך אומר הגדה כנהוג, וכשמגיע לאכילה יכרף רק על אכילת מצה, ולא המוציא, פיין שהוא בתוף הסעודה. ואכן לפי מנהגנו שמכרכין על כל פוס וכוס, משום דכל פוס וכוס מצוה בפני עצמה, ותקנו חז"ל ברכה עליהם, ^כ נראה דאפלו בזה צריך לכרף על כל פוס וכוס, ולא מפטר במה שברף מתחלה על היין פסעודה. ^כ וכתבו האחרונים, דלפי מנהג רמ"א לעיל בסימן תמד, דאין נוהגין לאכל מצה עשירה אפלו בערב פסח, לא שיף כלל כל עקר דינא דמחבר, דהרי לא אכל פת מתחלה ולא שיף לומר התחיל בסעודה: (כב) לרחץ. אחר חצות ילך לבית המרחץ ויטבל לכבוד הרגל, ואחר תפלת המנחה נכון שיתעסק בדיני קרבן פסח, ויחשב לו הקדוש ברוך הוא כאלו קים בפעל, ובש"ל"ה העתיק מסדר היום מה שילמד כל אדם, כתב רש"ל אין מכריין האבל בערב פסח:

תעב א (א) כדי לאכל מיד. לאו דוקא, ^א והכונה, כדי שיהיה אפשר לו להתחיל הסדר תכף משתחשך ולא ישתהה: (ב) בבית המדרש. רוצה לומר, שעוסק בלמודו, והוא הדין לענין תפלה צריך לזרז עצמו לקרות קריאת שמע ולהתפלל ולילך תכף לביתו:

שער הצינון

ג. כב. והוא הדין אפלו אם התחיל פאסור אין צריך להפסיק וסגי בפודס מפה ומקדש (הגרי"א): כג. חק יעקב: כד. הגר"ז, עין שם: כה. חק יעקב ומאמר מרדכי, ומה שכתב חק יעקב דמשפחת לה פשהתחיל קדם זמן אסור חמץ, דחה במאמר מרדכי הנ"ל, משעם שיש הפסק גדול, עין שם: כו. באר היטב, והעתיק סתמא, וכאמת דין זה הובא בבית יוסף יורה דעה בסימן שעח בשם המרדכי, ושם מבאר דדוקא מן המנחה ולמעלה אין מכריין כדי שיוכל אחר כך לאכל מצה לתאבון, ואפשר דהעתיק סתמא משום מנהגנו דאין אוכלין מצה עשירה כלל, אכל מכל מקום הלא יכול להברותו בפקר בלחם חמץ בומן התר חמץ: **תעב א. א.** הגר"ז ופשוטו:

תרנוב: ו. ו. כופתאות.

ג משנה שם צט וכמו שכתב התרומת הדשן. ד טור. ה משנה שם צט. ו ט שם בגמרא קח. ז שם. ח שם.

המדרש יקום, מפני (ג) שמצוה למהר לאכול כשביל התינוקות שלא ישנו, (ד) אבל לא יאמר קדוש (ה) עד שתחשף: ב. יסדר שלחנו יפה (ו) בכלים נאים כפי כחו, ויכין מקום מושבו (ז) שישב בהסבה דרך חרות: הגה ואפלו עני שאין לו פרים (ח) ישב על הספסל (מדרכי ריש פרק ערכי פסחים): **ג. יכשהו מסב (ט) לא יטה על גבו ולא על פניו (י) ולא על ימינו, אלא על שמאלו. (יא) [אין חלוק בין אטר לאחר] (טור בשם רש"י ותרומת הדשן סימן קלו): ד. אשה (יב) אינה צריכה (יג) הסבה אלא אם כן היא חשובה:** הגה וכל הנשים שלנו מקרי חשובות (מדרכי ריש פרק ערכי פסחים ורבינו ירוחם), אך לא נהגו להסב פי סמכו על דברי ראב"ה דכתב (יג) דבזמן הזה אין להסב (ד"ע): ה. כן אצל אביו (יד) צריף

באר היטב

ג. נאים. כל השנה טוב למעט בכלים נאים זכר לחרבן, חוץ מליל פסח ירבה בכלים נאים. ומהרי"ל לא היה משתמש במשכנות של אינו יהודי כי אם בפסח, עין מגן אברהם. ונלא היה בשואל שלא מדעת, דמסתמא אינו מקפיד, ומשמעות לשון מהרי"ל העמידם על שלחן מיוחד לראותם ולשמרם בלי שמוש. ועין חק יעקב מה שכתב, ועין ש"ך ושו"י ביו"ד דעה סימן קכ: ג. הספסל. ולא על גבי קרקע. ובהפ"ד משמע דגרסינן יסב על הספסל. גם מתר לסמך על י"ד חב"ו, אבל לא על י"ד עצמו דמחזי כדאג, מהרי"ל: ד. הסבה. כתב הפ"ח דאבל כל שנים עשר חדש לא יסב, וגם אינו לובש הקיט"ל דבלאו הכי לבו נכנע. וכתב המגן אברהם ונראה לי דהוא הדין אבל תוף שלשים על שאר קרובים כשלא נהג שבעה קדם הרגל, עין שם. וכנסת הגדולה בספרו פסח מעבין סימן קעו כתב, דאפלו תוף שבעה פיון דפסקה אבליהו חיב להסב, וכן המנהג, עין שם. והסכים עמו החק יעקב וכתב, מגין לנו להחמיר באבליהו דקלא ויבטל

משנה ברורה

(ג) שמצוה למהר ולאכול וכו'. רוצה לומר, לזרז לעשות הסדר כדי שלא יישנו התינוקות, כשידעו שלא ישתהה הרבה עד האכילה, וממילא ישאלו מה נשתנה, וישיב להם, ויקים מה שכתוב, והגדת לבנך ביום ההוא: **(ד) אבל לא יאמר קדוש.** רוצה לומר, דלא תימא כיון שמצוה למהר, יתחיל הקדוש וההגדה מבעוד יום, כמו שמצינו בשבת ויום טוב שיכול להוסיף מחל על הקדש ולקדש ולאכול מבעוד יום, וכנ"ל בסימן רסז, קא משמע לן דלגבי פסח אינו כן, לפי שאכילת מצה הוקשה לפסח שנאמר, על מצות ומררים יאכלהו, ופסח ועוד, דכוס של קדוש הוא אחד מארבע כוסות, וכלהו פתר הגדה ומצה ומרור גירי: **(ה) עד שתחשף.** רוצה לומר, לאחר צאת הכוכבים ולא בין השמשות: **ב (ו) בכלים נאים וכו'.** ואף על גב דבכל השנה טוב למעט בזה משום זכר לחרבן, כליל פסח מצוה להרבות שזהו בכלל דרך חרות, ואמרו על מהרי"ל שכשהיו בידו משפנות של נכרים פלים נאים לא היה משתמש בהם בשום פעם, רק בפסח היה מנהגו להשים אותם על שלחן מיוחד לשמח בראיתם: **(ז) שישב בהסבה.** רוצה לומר, ראשו מטה לצד שמאל על המטה או על הספסל וכרים תחת ראשו, אצל השלחן: **(ח) יסב על הספסל.** כן צריך לומר. וילצד שמאלו, ואם אין לו ספסל והוא יושב על הקרקע (וכמו בארצות המזרח), גם כן צריך להסב על צד שמאל, [פרי מגדים]. עוד כתבו הפוסקים, דאם סומך עצמו על ברפי חב"ו, גם זה מקרי הסבה על פי הדחק, אבל לא על ברפי עצמו דמחזי כדאג: **ג (ט) לא יטה וכו'.** דזה לא מקרי דרך חרות: **(י) ולא על ימינו.** דלא שמה הסבה, כיון שצריך לאכול בימינו. ועוד טעם אחר יש דשמא יקדים קנה לושט, דושט הוא בצד ימין וכשהוא מטה ראשו כלפי ימין נפתח הכובע שעל פי הקנה מאליו ויפנס שם המאכל ויבא לידי סנה: **(יא) אין חלוק וכו'.** רוצה לומר, דגם אטר צריך להסב על שמאל כל אדם, ואף על גב דהוא אוכל תמיד בשמאלו, ואם כן לטעם ראשון היה צריך להסב על ימינו, מפל מקום אין לחלק, מפני טעם שני שמא יקדים קנה לושט, והוא טעמא עדיפא לן משום דהוי סנתא, וחמירא סנתא מאסורא, ויאכל אותו הפעם בימין כל אדם. וכדעכד"אם הסב על צד ימין יצא, דיימין שלו הרי הוא כשמאל כל אדם: **ד (יב) אינה צריכה הסבה.** דסתם אשה אין דרפה להסב בשום פעם: **(יג) דבזמן הזה אין להסב.** טעמו, כיון דאין רגילות בארצנו בשאר ימות השנה להסב אלא יושב כדרכו. אבל תוף שנים עשר חדש על אביו ואמו או תוף שלשים על שאר קרובים, כגון שלא נהג שבעה לפני הרגל, אף שהוא חיב בהסבה, מפל מקום הנכון שלא יסב על מטה כבודו וכלולה, אלא יסב בשנוי קצת, דהיינו על מטה וכו' אחד תחת מראשותיו או על ברפי חב"ו. וקטל נהגו שלא ללבש, ומפל מקום הלובש אין מוחין בידו: **ה (יז) צריך הסבה אפלו וכו'.** דאף דהבן חיב בכבודו וכמואדו, וכל שפן אם הוא רבו, מפל מקום צריך הסבה, דמסתמא אב מחיל לבנה:

תע ג [אין חלוק בין אטר וכו']. עין במשנה ברורה. והיכי שהוא גדם ביד ימינו או שיש לו מים בידו הימנית שאי אפשר לו לאכול בו צריך עיון אף יעשה דאם יסב בימינו יש לחוש שמא יקדים קנה לושט ואי כשמאלו כמו שאר בני אדם במה יאכל ועד כאן לא הצריכו לאטר לסמך על שמאלו משום דעל כל פנים יש לו עוד יד ואף שאינו רגיל לאכול בה תמיד, מפל מקום יאכל בה פפעם הוואת, וכמו שכתב הרשב"ץ בביבין שמועה, אבל בענינו אי אפשר לו לאכול רק בשמאלו שהוא מטה עליה, וזה אי אפשר, וכמו דמבאר נמי בש"ס, עין ברש"ם בדבור המתחיל, הסבת ימין וכו'. ואפשר דבכגון זה לא

שער

בענין, וצריך עיון: ג. תוספות ישאר פוסקים: ד. ט"ז: ה. מגן אברהם בשם תרומת הדשן: ו. אחרונים, וכן פאר פארקא בחיובי מהר"ם חלאה: ז. רש"י: ח. כן איתא בדרבי משה ובמרדכי ובחידושי ריטב"א: ט. והוא מגמרא דף קח, עין שם, ומשמע דדוקא בשעת הדחק כעין התם: י. גמרא: יא. תרומת הדשן והיבא בכית יוסף: יב. רשב"ץ בספרו יבין שמועה: יג. פרי מגדים, ולפי מה שכתב הפרי תרש כסעיהו זה, עין שם, אין דין זה כדור כל כך: יד. רוצה לומר, מכיון שעברה שעה אחת לפני הרגל: טו. חק יעקב והגר"ז ודרך החיים כלם העתיקו כנסת הגדולה, ודלא כפ"ח ומגן אברהם: טז. פ"ח ושאר אחרונים: יז. חיי אדם משום דהשו"ז חק יעקב הסכימו שיכול ללבש: יח. שאלות פרשת צו וכל בו ואבודרהם:

ב. מקור האי דינא הוא מפרקא דחוטפין המצה בשביל התינוקות וכפירוש רש"י בפר לשנא דממחרין לאכל, והכונה על פרקו כמו שכתבנו, דאי אפשר לומר דהכונה הוא שיקצרו בהגדה, דאטו האכילה הוא העקר. ויכיון שמועה להרשב"ץ כתב בזה הלשון, וממחרים להאכילם כדי שלא יישנו, ואתינוקות קאי, ופירוש זה אתי שפיר טפי. ומפל מקום אין להאכילם הרבה, שארבה, טפי יש לחוש שישנו על ידי זה וכמו שכתב הרשב"ם פסו"א, עין שם. ואפשר עוד לומר בכנות המחבר, דשפיר יש למהר ולהגיע ליד, מוציא מצה, כדי שישאלו התינוקות למה אוכלין מצה וכשהן מסבין דוקא, ולמה אוכלין מרור, וענין הטבול בחרסת, ואף על גב דבסדר ההגדה תקנו מה נשתנה בתחלת ההגדה, אין בכך כלום, דעקר השאלה והתמיה של התינוק הוא בשעה שרואה המעשה

הגדה של פסח

סדר הגדה של פסח

קדש. לכאורה היה צריך להיות מקודם רחץ ואח"כ קדש, אך כ"ק אבי אדמו"ר [הגה"ק ר' אברהם מסוכטשוב] זצלה"ה אמר, משום דביצ"מ היה הגאולה אף שלא היו ראויין כדכתיב "ואת ערום ועריה", וכמו כן לדורות מתעוררת בזמן הזה השפעת הקדושה לכל אחד אף שאינו ראוי לכך עכ"ד. ולדעתי יש עוד רמז, שלשון "קדש" הוא הזמנה, מלשון הקדיש קרואיו, שעכ"פ צריך להזמין עצמו כמשה"כ "אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים", שזהו חסד גמור אפי' למי שאינו כדאי, אך הרחב פיך להיות עכ"פ ראוי לקבל, אז אמלאהו, ע"כ לזכות להארת הגאולה צריכים גם עתה הזמנה עכ"פ קבלה בלב לצאת ממצרים ערות הארץ, ואז הארת הגאולה רוחצת

הסימן החרוזי הזה יסד רבינו שמואל מפלייזא, אחד מבעלי התוספות, חבירו של רבינו בעל הסמ"ג, ושל רבינו יחיאל מפאריז (עיין בספרי תולדות רבינו יחיאל שבראש ספר הויכוח הערה כ"ז, ובהמגיד ח"ו

עי' מ"ה), וכן הביאו רבותינו הקדמונים עוד הרבה סימנים לסדר המסיבה בליל התקדש החג, ראה בספר הפרדס לרש"י שהוא הסימן של ר' יוסף טוב עלם, בהגות מיימונית לנוסחת ההגדה של הרמב"ם הובא הסימן של מהר"ם מרוטנבורג, במחזור ויטרי עי' רצ"ד מסורת סימן מטעם ר' יוסי הגדול, ועיין בשו"ת מהרש"ל סי' פ"ז ופ"ח ושם ס"ס ס"ד, ובפסח מעובין שעל ההגדש"פ מבעלכנסת הגדולה ועוד. **קדש**. הנה מבואר בירושלמי פסחים פ"י ה"א והובא להלכה בש"ע

קִדְשׁ, וְרַחֵץ, פְּרַפֵּס, יַחַץ, מְגִיד,

רְחֹצָה, מוֹצִיא, מִצָּה, מְרוֹר,

כוֹרֵךְ, שֶׁלַחַן עוֹרֵךְ, צְפוּן, בְּרֵךְ,

הֵלֵל, נְרֻצָּה.

כשחל יום טוב בשבת אומרים :

**שְׁלוֹם עֲלֵיכֶם מְלֹאכֵי הַשָּׁרֵת מְלֹאכֵי עֲלִיּוֹן
מְמַלְךְ מְלֹכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא**

ג"פ:

**בּוֹאֵכֶם לְשָׁלוֹם מְלֹאכֵי הַשָּׁלוֹם מְלֹאכֵי
עֲלִיּוֹן מְמַלְךְ מְלֹכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ**

הוא ג"פ:

או"ח סי' תע"ב סעי' י"ד שמצוה לחזור אחר יין אדום, וזהו משום שהוא הממוצע בינות וטוב לאנשים וגם לנשים ששניהם חייבם בארבע כוסות, דמצינו שהיין השחור הוא חלוש ביותר, עיין ערוך ערך אליוסטרין וברע"ב מנחות פ"ח מ"ו, שלכן נקטו בתרגום שני לאסתר פסי' "גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים" שהיתה מוזגת להן חמרא או כמא, וכ"ה בילקוט שמעוני שם "מוזגת להן יין שחור" לאשר הוא חלוש וטוב בשביל נשים, ולהיפוך יין לבן מצינו כי הוא עז ביותר עד כי ע"י חריפותו יעביר כתמים מבגד הנכבס בו ולכן נמלץ עליו "כיבס ביין לבושו" שאמרו בבראשית רבה שם פצ"ח "זה החלב", כלומר היין הלבן, ראה מת"כ שם, וכ"ה הכוונה בהכתוב שאחריו "לָבָן שנים מחלב", שע"י היין הלבן העז הוא שכור כל כך עד שמראה שניו ושוחק, עיין כתובות קי"א ע"ב ויומא י"ח סע"א, אבל היין האדום הוא הממוצע בינות עיין ב"ב צ"ז ע"ב ושיתין מיני חמרי הוה מעליא דכולהו סומקא גיטין עי' ע"א, ועליו אמרה תורה "ודם ענבים סותו" שהיין האדום כדם מרווה גופו של אדם, כתובות קי"א שם.

שלום עליכם וכו'. במנחות מ"ג ע"ב אמרו רז"ל: "כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו ציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא, שנאמר: 'והחוט המשולש לא במהרה ינתק', ואומר: 'חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם' ", ולכן הנכנס לבית הכסא שחולץ תפלו ואין שם מזוזה אומר התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון וכו', ברכות ס' ע"ב. ואנן שאין אנו מלובשים כל היום בתפילין אין אנחנו אומרים התכבדו (ויעוין בית יוסף או"ח סי' ג'), אבל בשבת שהיא אות במקום תפילין, וגם עמי הארץ יראת שבת

פרק ששת עשר

סימני הסדר

שקדו חכמים על תקנת בעל הבית הבא לערוך את סדר הפסח, שלא ישגה ולא ישנה מן הסדר שקבעו רבותינו, ותיקנו עבורו "מסורות" או "סימנים", הכוללים את דיני ומנהגי הסדר.

הסימן השגור ביותר (ונמצא גם במנהגי תימן, ספרד ורומא) הוא:

— / — / — / —

א. קדש זרחין¹ / כרפס יחץ / מגיד רחץ² / מוציא מצה.
מרור כורך / שולחן עורך / צפון³ ברך / הלל נרצה⁴.

יש מיחסים אותו לרש"י, אולם שד"ל מצא בכ"י (משנת רי"ז) לאחד מתלמידי מהרי"ל שמחבר סימן זה הוא רבינו שמואל מפלייזא, מבעלי התוספות.

סימן שני נמצא בפרדס, עמ' נה; ובמחז"ל, עמ' 294:

למען לא ישגה אדם בסדר הפסח כתיקון רבותינו ולעולם לא ישנה מסדרו, יגרום לו מסורות הללו, מטעם ר' יוסי הגדול⁵:

ב. גפן, קידוש, זמן, (במוצאי שבת מוסיף: נר, הבדיל), נטילה, ירקות אדמה טובל, בצוע, ענייא, כסא ונשתנה, נטילה, שלימה מוציא, ופרום אכילת מצה, (עמה) חסא מרור טבל, כרך, וסעד, בשובע מפטיר, ונוטל שלישי למזון ורביעי להלל.

(1) בכת"י רוטשילד: קודש ירחץ.

(2) במקורות: רחצה. אולם ר"ז היידנהיים תיקן כלסנינו. וראה הערות וצינונים לשורה 15.

(3) בכת"י רוטשילד: טמון.

(4) ראה אלשיך שדרש את הסימנים האלה ע"ד מוסר. ובספר מדרש הגדה לרבי צמח הכהן (גירבה תרע"ט) ישנם נ"ה רמזים על הסימנים הללו. וכן בספרות החסידות נמצאים רמזים שונים על הסימנים הללו.

(5) נראה שהכוונה לרבי יוסף טוב עלם, וקראו: הגדול, להבדילו מריט"ע השני, בן דורו של ר' שמחה מויטרי. וכן מפורש בהגש"פ, כת"י, ע"פ ראמבר"מ מלונדריש (עמ' 44): "ואח"כ עושה כסדר זה מר יוסף טוב עלם: גפן, קידוש, זמן, נטילה, ירקות, וטבל, בצע, עניא, כסא, ונשתנא". (השאר חסר).

סימן שלישי, מיסודו של מהר"ם מרוטנברג, נמצא בהגה"מ, סוף נוסח ההגדה;

ובהגדת צרפת:

ג. על הגפן קידוש בזמנה / במוצאי שבת יקנה"ז סימנה⁶.
ולאחריו⁷ מעין שלש טעונה / וידיו ירחץ ויכרך כתקנה.
אדמה בטבול ברכה הגונה / ובוצע שניה למשמרת נתונה.
וירום קערה ורון בקנה⁸ / הא לחמא דאכלו אבהתנא.
ומוזג שני במה נשתנה / ברכת היין לבסוף אינה.
נוטל ובוצע על הראשונה / וכורך לתחתונה שהיא עליונה⁹.
כזית מרור בהרוסת ישקענה / מצות ומרורים כזית רעננה.
לא יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרונה.
סימן רביעי אנו מוצאים בהגדת צרפת¹⁰ :
סימנים אחרים לחכם אחר זצ"ל :

ד. קִנְיָ יְהִנֶּה מִפְּנֵי.

קדוש, נטילה, כרפם ;

יבצע¹¹, הגדה¹², נטילה, המוציא ;

מצה, מרור, כריכה.

ובאבודרהם¹³ מוסיף :

שְׁמָה.

שמורה, מזון, הלל.

ארבעה סימנים נוספים נמצאים באבודרהם¹⁴ (שם) :

— 0 — / — 0 — / — 0 — // — 0 — / — 0 — / — 0 —

ה. קדש והת/קדש טבול / ופרום וד//רשת רחץ / ובצע וחוק / מצה שמור.

מרור אכול / וכרוך ול/חם סתרך // ומזונך / על כוס וה/ללך גמור.

(6) בהגדת צרפת : נמנה.

(7) בהגה"מ : ואחר כך.

(8) שם : וירון ברנה.

(9) שם : וכורך השניה שהיא תחתונה.

(10) וכן בכת"י סרייבו, ורוטשילד, ופריז 1388, ובאבודרהם (פו, ב), ובלקט יושר (עמ' 95) :

זה הסדר הזקן.

(11) בלקט יושר : יחץ.

(12) בכת"י רוטשילד : הא לחמא.

(13) וכ"ה בכת"י פריז.

(14) סימנים ה, ו, ה, נמצאים גם בכת"י פריז.

הגדה של פסח <הגדה שלמה> / כשר, מנחם מנדל בן יצחק פרץ {עמוד 76} (726077)

הרי"מ מגורן זצ"ל שלכך הקדים הכתוב "ונקדשתי בתוך בני" קודם המועדות שבהם נמצא הקדושה כו'. ולבאר הענין, כי באמת הקדושה נמצאת בלבבות בני ישראל כמ"ש חז"ל "לעולם יראה אדם כאילו קדוש

שרוי בתוך מעיו", רק שהבלי עולם מחשיכין ומסתירין הקדושה, אבל בשבתות וי"ט מחבטל ההסתר כדאיתא כולהון ערקין ומתגלה הקדושה. (שפת אמת מהגה"ק מגור זצ"ל).

מגיד בוילקט יוסף שבס"ס מקור הברכה, כתב טעם שאין מברכין על ספור יציאת מצרים, לפי שארז"ל בספ"ק דברכות לא שיעקר יצ"מ אלא שיהיה שעבוד מלכות עיקר ויצ"מ תפל, נמצא אם היינו זכאים היה עיקר הסיפור שיצאנו לחירות משעבוד מלכות ויצ"מ היה טפל, רק עונותינו הטו דאין אנו יכולים לספור מגאולת שעבוד מלכות, ע"כ לא

כאדם אשר לעמל יולד האוכל לחמו בזיעה. **כרפס**. יעוין פסחים קי"ד סע"א במשנה "הביאו לפניו מטביל בחזרת עד שמגיע לפרפרת הפתי" וכו', ופי"ה הרי"ח הביאו לפניו השלחן (שהיה מנהגם להביא

השלחן אחר הקידוש) מטביל החזרת בחרוסת וכו', אמנם רש"י ותוס' פירשו הביאו לפניו ירקות ומטביל בחזרת או במי מלח, ומפורש כן במשנה שבירושלמי שם הביאו לפניו ירקות וחזרת מטביל בחזרת וכו', וטעם אכילת ירקא הוא דמיגרר ויאכל אח"כ מצה לתיאבון עיין שם ק"ז ע"ב, ובשבת ק"מ ע"ב בר בר רב דלא נפיש ליה ריפתא לא ליכול ירקא משום דגריר:

יחץ. דעני דרכו בפרוסה, פסחים קט"ו ע"ב. ונוהגים לצרור מקודם האפיקומן במטפחת, והמגי"א בסי' תע"ג ס"ק כ"ב כתב: "ויש שנותנין אותה על כתפיהן זכר

ליציאת מצרים", וזהו כלה"כ (שמות י"ב ל"ד) "משארותם צרורות בשמלותם על שכמם", ויעוין ברשב"ם פסחים שם ד"ה "ואין עוקרין את השלחן" שכתב: "ויש שנוהגין להגביה את הקערה על הכף" וכו', ונראה שצ"ל "על הכתף", והוא המנהג שהובא במגי"א הנזכר. ומנהגינו להטמין אח"כ האפיקומן בין כר לכסת, ונראה מקור מנהגן של ישראל מגמ' ברכות כ"ד רע"א "כל לנטוריהו טפי עדיף, והיכא מנח להו, אריי בין כר לכסת" וכו', ובכך גם הכא באפיקומן הוי שמירה מעליא בין כר לכסת.

מגיד. בסי' מקור הברכה, פרק א' והלאה, הארכתי בטעם שאין מברכין בליל פסח על מצות סיפור ביצ"מ כמו שמברכין על מקרא מגילה ולקרוא את ההלל, שהפמ"ג באו"ח סי' תע"ד כתב שזהו משום שיוצאין ידי"ח מצוה זו במחשבה ועל מצוה שיוצאין במחשבה לבד אין מברכין, אולם השאגת אריה בסי' י"ג העלה שאין יוצאין בהרהור (והגחיד"א בדבש לפי מערכת זו אות כ"א כתב שכל הזכירות צריכות להיות בפה דוקא), וצריכה שתאמר יצ"מ בלילות, והבאתי דברי הרא"ש בתשובה כלל כ"ד אות ב' שכתב: "וששאלתם למה אין מברכין על סיפור ההגדה, הרבה דברים צוה הקב"ה לעשות זכר ליצ"מ ואין אנו מברכין עליהן, כגון פרשת בכורים וכל המועדים שאין צריך להזכיר בהפרשת בכורים שאנו עושים אותה זכר ליצ"מ, אלא שצוה הקב"ה לעשות המעשה ומתוך כך אנו זוכרים יצ"מ, ולא דוקא הגדה בפה אלא אם ישאל מפרשין לוי", עכ"ל. והנה דברי רבינו האחרונים צ"ע, דהא מחויב לספור ביצ"מ אפי' בינו לבין עצמו ואם אין איש הוא שואל לעצמו (פסחים קט"ז ע"א, ועי' מגדול עוז הלו' חו"מ פ"ז ממכילתא), וא"כ הרי אינה מצוה שתלויה באחרים שהארכתי בספרי הנזכר פ"ב, והנה בבשמים ראש המיוחס להרא"ש הובא בסי' קצ"ו: "מה ששאלתני מדוע אין מברכין על סיפור ההגדה בליל פסח כדרך שמברכין על שאר מצות, לא יעלה על הדעת לברך על הברכות והתשבחות כמו שאין מברכין שצונו לברך ברכת המזון, וההגדה כולה קלוסין ותשבחות, וברכת אשר גאלנו ברכה גמורה היא שסומכין עליה וכו', ובזה תתיישב לך מדוע אין מברכין על מצות שתיית

יקח האיפך הנקרא פעטרושקא בלי"א ויטבול במי מלח ומברך ברכה זו ויאכל בלא הסבה פחות מכזית כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה ויברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
בוֹרֵא פְּרֵי הָאָדָמָה.**

יֶחֱץ

ויחצה המצה השניה ויניח חציה הקטנה במקומה וישמור חציה הגדולה לאפיקומן.

מַגִּיד

יאמר: **הֲרִינִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקִיּוֹם הַמְצוֹה
לְסַפֵּר בְּיַצִּיאת מִצְרַיִם, לְשֵׁם יְחֹד קוֹדֶשׁ אֵל
בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנִיתִיהָ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר
וְנַעֲלֵם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל.**

ד. מסקנה דגמרא [סג] דף ק"ח [נ"א]:
ה. טור בסיומן תע"ד בשם רב שירילא ורב האי [ש"ס ע"ב] שרייב טימן [ק] והר"ש [הלכות פסחים בקלטה קלה, ג, ונ"א] כלל יד סימן ו' והרבינו יונה [ג] [ב"י] שם סוף הסימן בשם שו"ת הרשב"א ח"א סימן עב, ובמיוחסות סימן רה-רב):
ו. משנה דף ק"ו [נ"ב]:
ז. כלל בו [סימן נ יא, ד] בשם רבינו יהונתן [ר"י] מלוויל פסחים פ"י משנה טו:
ח. טור [רי"ד, ג ובסימן] תע"ה המוספות
שם קט, א ד"ה מה [ה] והר"ש [שם פ"י סימן ל; ב"י] שם בשם המרדכי שם לח, [ח]:
ט. טור [רי"ד, ג]:

ציונים לרמ"א

*3. מהרי"ל שם עמוד צג:
*4. דרכי משה אות ה:
ד. מהרי"י ברונא [הנ"ל] בדרכי משה סימן תתק"א:

לבושי שרד

תעג (ה) ט"ז סק"א חיוב נבי"ה שייך רגליו וישפשף, כ"ל ב' [ז]:

הגהות והערות

תעג א [ז] וכן מדייק מלשון הטור ריש הסימן שכתב "מוזנין לו" עיין פרישה אות א, שיריב נכסת הגזילה הגה"ט אות א, וכן יעקב ס"ק ח:
ב. ברייתא לתקן דגלפ"ר כמובן "שופך רגליו":
ג. ראה הגדה של פסח ע"פ הלא"ן, עמוד קמ"ד, סוף ספר פסח לרבינו יונה, ובשנייה אש שם אות מג:
ד. ב"ה צברטת שם, הכל מודים "צפספת" שמינת פרוסה נחוק שלמה וכו' "ובשנת" חייב אדם ללבוש על שמי ככרות וכו'. ובשנת ק"ח, צ אימא רק הדין דבשנת חייב ללבוש על צ' ככרות, לשון הגה"ט להלן "כמו שכחוב שם וסם הכל מודים בשנת", אינו מדייק כ"כ:
ה. צפוניו בתשובות הרשב"א ליתא, ונמצא בסדר פסח הקלר להרשב"א, הנדפס בתשובות וחיודי הרשב"א על פסחים מהדורת משמ"ד עמוד רמ"ב, ובהגדה של פסח ע"פ הרשב"א עמוד ק"ג:
ו. בבור [רטו, ח] הנוסח "זכר למרוץ", ונ"י שם שיש העמוד הגיה דל"ל זכר לתפוח וזכר למרוץ, ועיין שם צ"ח:

כטול לסעודה. ואע"ג דהכא ג"כ טעילה שאחר הקידוש לריך נטילה, מכל מקום לא יעלה על דעת הצריות שנטול לטיבול ויבטלו שנטול לקידוש, עכ"ל דרכי משה [אות ד] בשם מהרי"ל [הלכות סדר ההגדה עמוד צג]. משמע דסבירא ליה דאסור לטיבול עממו קודם קידוש (ועיין סימן ער"א סעיף י"ב). ומכל מקום לא ידעתי היכן מצינו שצית שמאי סבירא להו קידוש לריך נטילה, רק בצרכות פרק ח' [ג], צ פליגי, צית שמאי [סבירא להו*] נוטלין לידים ואח"כ מוזנין את הכוס וצית הלל סבירא להו מוזנין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים, והטעם מפרש בגמרא [נ"ג, א] משום טומאה וטהרה, ולצית הלל משום הפסק צין נטילה להמוציא. לכן נראה לי דסבירא לן צית הלל, ודוקא מצינה הוי הפסק כמו שכתבו

קודם (7) קידוש (8) ואם אין ידיו נקיות יטול מעט (9) אצל אין לנכך על הנטילה (10) ובעל הבית (11) לא ימווג בעצמו רק אחר ימווג לו דרך מירוח:
ב. ד [12] שותה בהסיבה (13) (ב) [14] ואינו מברך אחריו:
ג. י אם ירצה לשתות כמה כוסות [15] הרשות בידו [16] ומכל מקום ראוי ליהדר שלא לשתות בין ראשון לשני אם לא לצורך גדול [17] כדי שלא ישתבר וימנע מלעשות הסדר וקריאת ההגדה:
ד. ח [18] מביאין לפני בעל הבית [19] קערה שיש בה [20] שלש [21] מצות [22] ומרור [23] וחרוסת ד [24] [25] וברפס או ירק (26) אחרי: [הגה] [27] וסומך

המוציא הוא, אלא אנטיילה דסעודה קאמר ללא תימא כיון שנטול לטיבול ראשון עולה לו גם ללחם, דהא חולין לא צעי כוונה, קא משמע לן. וצריך להגיה קצת במרדכי צמה שכתב משום דלריך כו', ונ"ל משום הכי צריך, והכי קאמר, אין לטיבול קודם הקידוש בשביל הסעודה צפספת, ומייתי ראייה כי היכא דאמריין דלריך לטיבול שנית ללחם משום דאפסיק צין נטילה הראשונה צאגדה והלל, וא"כ אם יטול ידיו קודם הקידוש כל שכן שנחשב ההגדה והלל להפסיק קודם האכילה של מצה. ואף בלא הג"ה יש לפרש כן, משום דלריך עכ"פ לטיבול ידיו ללחם אלמא דיש כאן הפסק. והא דנקט לעשות הטיבול גריר אחר לשון הגמרא [שם], ובגמרא הוא לאו דוקא, כמו שכתבתי בשם התוספות. ורש"ל

כתב בסדר שלו [שו"ת סימן פח] דיש לטיבול ידיו קודם, שלא לשנות משאר קידושים שצננה, אלא דמכל מקום יציא עממו לידו (6) חיוצ נטילה שייך רגליו וישפשף כדי שיהא ממוזנין לטיבול מקודם קידוש, ולא יצרך על נטילה ידים אלא אשר יצר, וא"כ ממילא לטיבול לא צעי נטילה, ללא עדיף האי טיבול מאכילה ממש שכל השנה לא הוי קידוש הפסק ואוכל ע"י נטילה דקודם קידוש, כל שכן טיבול, ע"כ. ומו"ח ז"ל [צ"ח שם ד"ה ומ"ש ומיהו] הלריך לטיבול שנית לטיבול ראשון. ואינו יודע תקנה צסום עיני צהך נטילה ימירה דקודם הקידוש צפספת, דאי משום שלא ישנה משאר השנה הא על כרחך משנה הוא, דעכשו אינו מצרך על נטילת ידים וכל השנה מצרך, ותו דתקנה זו קלקלה היא, כיון שרואה אחר שזה נוטל סובר הוא שג"כ מצרך עליה כמו צשאר השנה, וצאמת לא נאה לו לנכך עכשו צפספת משום הפסק כדלעיל. על כן היותר נכון כמו שכתב רמ"א על פי המרדכי, והוא מנהג פשוט שאין נוטלין אלא עד הטיבול ראשון, ומה שכתב רש"ל שאין לשנות מכל השנה, אומר אני הלואי יעשו כן בכל השנה לטיבול אחר הקידוש, כמו שכתבו סימן רע"א סעיף ט"ו [יב] [וצהנה]: (ב) ואינו מברך אחריו. על הגפן כו', כי סומך על מה שיצרך צסוף צרכת המזון, ועיין סימן תע"ד:

ערך צחם למהריק"ש

תעג סעיף ד וחרוסת וכו'. המוספת לריך לעשותו עז זכר לטעו ומלצרים חמוצים זכר לתפוח (1) ואחר כך מרכיזין אותו בחומץ זכר לדם וטמאים צו פירות שנדמים לנכסת ישראל צציר השירים, תפוח [ה], תאנים [ג], יין [ג], אגוזים [ג, א], רמונים [ג, א], שקדים על שם ששקד הקדוש צריך הוא על הקל, וטמאים צו מצלין זכר לתנן:

חק יעקב

סוף סימן צט, וכן מסקנת הב"ח [רי"ד, ב ד"ה ומ"ש וכתב] אף לדעת הרא"ש, ע"ש: [יא] כדי שלא ישתבר. ולפי זה משמע דשאר משקין שאינם משכרין מותר לשתות. אכן לפי מה שכתב המרדכי [שם לג, ד] הטעם דביין ראשון לשני מותר לשתות דחמרא מגריר גריר ויאכל מצה לתיאבון, אפשר דשאר משקים אסור לשתות בין ראשון לשני, כיון שאינם גורדין. אכן לא מצינו בשום פוסק חשש איסור בזה, רק ביין הוצרך להתירו שלא יהא כמוסיף על הכוסות, וגם שלא תימא חמרא מסעיד סעיד, ועיין לעיל סימן תע"א [סעיף א וס"ק ד]: [יב] וברפס או ירק אחר. דהיינו שנוטל חי ומבושל, שמברכין עליו בורא פרי האדמה, כדלעיל סימן ר"ה [סעיף א]. ונהוגין ליקח מה שקורין פיטרזילין. וטוב ליקח כרפס שהוא נוטריקון ס' פרך, ס' רבוא עבדו עבודת פרך, וקורין בלשון אשכנז איפ"ך, וכן כתבו

באר היטב

ואין לומר שיאמר הבדלה והלל על כוס אחד, דאין אומרים צ' קדושות על כוס אחד, דדוקא קידוש והבדלה שרי דשניהם ענין אחד הוא. ואם שנת להבדיל עד אחר צרכת המזון אומר הלל והבדלה על כוס אחד, דהא אי אפשר בענין אחד, מ"א [ס"ק צ]. ועיין לעיל סימן ל"ו, [מק יעקב ס"ק ו]: (ד) קדוש. עיין אחרונים צוה. ורש"ל כתב בסדר פסח שלו שיטול קודם קידוש שלא לשנות משאר ימות השנה, ויבא עצמו לידו חיוב נטילה ולא יברך, וט"ז [ס"ק א] כתב הלואי יעשה כן בכל השנה לטיבול אחר הקידוש. והעיקר כפסק רמ"א, וכן הסכמת הט"ו, דהרואה שנטול ידיו סובר שיצרך

אוצר מפרשים

תעג א [מ"א ס"ק ד] כתב מהרי"ל נהוגין ליקח כרפס. נ"ב, בלשון יוני ולטיין, אפיא, וסימן ראשי תיבות אל פועל ישועות אתה, ובלשון אשכנז ועללער, ועיין [שו"ת] חתם סופר אר"ח סימן קל"ב:

ברחובות ושוקים הפקר והחזיקו בו ערלים ונטלוהו, ועכשיו אחר המועד בעמוד והחזר קאי ושאל הלוקח אם מותר בהנאתו או לא:

הנה כבר הלכו בו נמושות בתשו' גאונים שיי"ש הנעשה מתבואה הוא עיקרו וגופו של חמץ ולא רק תערובת, וגרע משכר שעושיין בארץ אשכנז [המובא בטור סי' תמ"ב], ויעיין בפסק שנדפס ברי"ף לפני מס' יבמות, והגאון חכם צבי [סי' כ'] נחית ביה טפי ובכמה תשובות שבס' באר יעקב, והרי הוא ממש המחה חמץ וגמעו שחייב עליו כרת [כחולין ק"כ ע"א] ולא אטפל בזה כלל, ואמנם בשנת בצורת הלזה שרגילים לזייפו ולערב עם התבואה תפוחי אדמה, אם יבורר שהיה רוב תפוחי אדמה ויבורר נמי דשוה בטעמו זיעת התבואה עם זיעת תפוחי אדמה, כיון דבשמא יין שרף נקרא וכוודאי אי שוויין ה"ל מין במינו דמדאורייתא ברובא בטיל, היה אפשר להמציא קולא מצד אחר, אבל לא אאמין שיהיה רוב תפוחי אדמה וגם שיהיו שוים בטעמם, וגם אם יהיה תפוחי אדמה הרוב מ"מ הזיעה העולה מן התבואה הוא רוב שמסוגל למלאכה זו:

ועוד נ"ל, אפילו יהיה הרוב מדבר המותר, מ"מ כל זמן שתערובת התבואה ושאר מינים בעינו לא שייך ביטול, כי אפשר לבררם ולהפרידם והיכא דניכר לא שייך ביטול, ולא נידון אלא על טיפת הזיעה וכיון שתחלת ביאתו לעולם ע"י תערובות, אין לו ביטול כמו שהוכיח המרדכי ס"פ הזרוע מההוא דיבמה שרקקה דם וזב שראה קרי, ולא דמי להא דכתב המרדכי ס"פ דשבת גבי גיגית ענבים דרוכים בהיפוך מזה, התם שאני דכל דבטל האיסור בעוצם מעוטו ולא נבוא עליו אלא מחומרת דבר שיש לו מתירין בזה נימא כל שלא ניכר האיסור מעולם לא החמירו בו חכמים, אבל כל שנולד כך ולא נשתנה דבר ע"י תערובת הרי הוא כמות שהיה, וא"כ ה"נ דכוותיה ואין כאן ביטול:

ומטעם שיעשה ממנו ראזאלע ונתערב בו מים ודבש אי היה מתברר שזיעת התבואה הוא פחות מא' משמונה חלקים שבתערובת נמצא לא היה בתערובת כזית בכדי אכילת פרס, הי' נוכל להקל קצת ולומר טעם כעיקר בעלמא הוא, אבל כל שיש בו כזית בכדי אכילת פרס ה"ל ככותח הבבלי ואנן קיי"ל אלו עוברין בכל יראה כמ"ש מג"א רס"י תמ"ב:

בעלי יראה הבודקים ומנקים אותם מרחש תולעים קטנים הנמצאים מאוד מאוד בימי פסח ואינם ניכרים לחלושי ראות, ע"כ מי שאין לו בביתו מי שיבדקנו כראוי טוב ליקח התמכא שקורין קרי"ן, ואם הוא נמנה שלישי במשנה [פסחים ל"ט ע"א] והחסא הוא הראשון ומצוה מן המובחר, מ"מ חלילה להכשיל בלאו או בלאוין הרבה אפילו בספק משום קיום עשה דרבנן, דמרור בזה"ז דרבנן, ובפרט שאפשר לקיים שניהם ע"י תמכא שקורין קרי"ן, ואם יש רמז בחסא דחס רחמנא עלן, אנו נאמר דתמכא ר"ת תמיד מספרים כבוד אל. **ועוד** באתי לעוררהו ע"ד שארי ירקות שהמציא מהרי"ל שיהיה כרפס על רמז פר"ך ס' כמ"ש מג"א [סי' תע"ג סק"ד], ומ"ו הגאון מו"ה נתן אדליר טרח ויגע לידע איזה נקרא כרפס הואיל ונפיק מפומא דגברא רבא מהרי"ל ומצא שנקרא ברוב לשונות אפי"א (ובהגדה אפי"ך), והוא הנקרא בלשון דייטש צעלי"ר והוא נאכל כמו שהוא חי נטבל בחומץ וכן אנו נוהגין אחריו, ונתתי סימנא מילתא אפי"א ר"ת כמו אל פועל ישועות אתה, ע"כ יאכלו ענוים וישבעו יהללו ה' דורשיו ויחי לבכו לעד כנפשו ונפש א"נ הדש"ת:

משה"ק סופר מפפד"מ

תשובה קלג

שיל"ת, פ"ב נגהי ליום ה' כ"ג למבי"א תקע"ד לפ"ק. שלום וכ"ט להרב המופלג ומופלא כבוד מו"ה אייזק ליב נ"י אב"ד דק"ק רייזן יע"א:

ג"ה הגיעני ע"י החזן שלכם ובעי ממני מלחא דבעי טעמא ולהשיב ע"י מיד ולא לתר, ואני עמוס התלאות לא יאומן כי יסופר וע"כ הנני להשיב בקיצור נמרץ ולא ארבה להביא ראיה ושקלי וטרי על כל פרט, ואם יצטרך עוד לברר דברי יכתוב אלי וניתנו להשבון אי"ה אם נוגע לדינא ולא רק לפלפולא. עובדא הוה איש א' מעירו שלח קודם פסח עגלן לק"ק פלוני לפלוני המוכר לשלוח לו ב' הין י"ש ראזאלא, וכתב להמוכר שבהגיע עונת מכירת חמץ ימכרנו הוא הלוקח, והעגלן בא להמוכר ולקח ממנו היי"ש בערב פסח שחרית אבל לא נפסק דמים ביניהם כי כתב לו לכשיתראו פנים בפנים יפסקו הדמים, והעגלן הערל בא למחוז חפצו בתוך המועד, והיות כי הלוקח שכח ולא מכר היי"ש כלל ע"כ בבא העגלן לא לקח הישראל היי"ש כלל והניחו

עין משפט
 גזר מצוה
 מא א ב מ"י פכ"ו מה"ל
 שנה ב"ל י"א קמ"ג לא"ן
 סה טו"ש"ע א"ח ס"ר שם
 סעיף טו:
 מ ב ג מ"י פכ"ו מה"ל
 שנה ב"ל י"א קמ"ג לא"ן
 טו"ש"ע א"ח ס"ר שם
 מ ג ד מ"י פ"ו מה"ל
 גזרת הלכה ג:
 מד ד ו מ"י פכ"ו מה"ל
 שנה הלכה י"א קמ"ג
 לא"ן סה טו"ש"ע א"ח ס"ר
 שם סעיף טו:
 מה ז מ"י טו"ש"ע א"ח ס"ר
 סעיף יד:

אבל באיבוס ש"ך קרקע דברי
 הכ"ז אפור. אע"ג דמכ"כ
 שריני לרבי שמעון (לעיל דף ק"ג).
 הלא רגילות הוא להמכין לאשווי
 גומות ומיישין טפי שמה ימכין:
 הקט

רב נסים נאון

גורפין מלפני הפטם
 ומסלקין לצדדין מפני
 הרע. כג"ל דבני מריבא
 גריס מה שהפטם אובל
 ומחירי הרעי אובל:

רבינו הנגאל

רב חסדא דלרכי מיומן
 ושוי. אמר רב חסדא
 הא כימיתא משלפה
 לדיאא מקניא. פי'
 למשון הבגד ששטחו
 בקנה להנבג ונעשה נובב
 וישא הקנה במקומו ולא
 מטלטלין מותר אבל
 למשון הקנה מן הבגד
 ולטלטלו בשבת אסור
 שהקנה אינו כלי להטלטל
 בחצר. אמר רבא ואם
 כלי קיואי מותר. פי' אם
 הוא הבגד ששטחו כלי
 האורג וכלי האורג וקראין
 כלי קיואי דאמרינן בפרק
 ואלו קשרים שחיבין
 עליהן אמר אבא רב
 נתן אמר שמואל כלי
 קיואי מותר לטלטלו
 בשבת ואפי' כובד העלין
 וכבוד החתנות אבל לא
 את העמודים ורוב בעא
 מיניה ר' נתן מרבי
 יהודה בר לויא כלי קיואי
 כגון כובד העלין וכבוד
 החתנות כו'. האי תלא
 דבשרא. פי' יחד של עץ
 עשיר לתלות בו בשר
 ופנימיה שוחלין בו וזוהי
 [ש"י לטלטלין] אבל בעץ
 שחולין בו דגים כיון
 שהדגים ריחם רק ועש
 אין חולין בו דבר אחר
 ומסיתין דעתן ממנו
 ומקצה מחמת מיאוס
 הוא אסור: מדנהר
 אבא. שם מקום הוה:
 ציפתא חדתא. פי'
 מחלת חדתא. בורא
 בחדא ידא. כגון אבן
 שאין לה דמים ולא צורך
 ומפני שהחיה מן הבהמה
 נחיתה בעיניהם
 ופסיתיהו להרהרות לה:
 מתני' אין שולין את
 הכרשינין ולא שפיין
 כו'. גורפין מלפני הפטם
 ומסלקין לצדדין כו'.
 פי' גורפין המאכל של
 בהמה מלפני הפטם
 ומאכל שאר בהמות
 מסלקין לצדדין דברי ר'
 דוסאי חכמים אוסרין.
 ואיבעיא לן רבנן א"ר
 ת"ש והיא גורפין [א]
 ואחר זה לא יסלקון
 לצדדין ש"מ רבנן
 אתרווייהו פליגי. אמר רב
 חסדא מחלוקת באיבוס
 של כלי ואפי' כזה חכמים
 אוסרין אבל באיבוס של
 קרקע דברי הכל אסור
 לגרוף:

מש"פא לדידה מקניא. כשטוחין אותה לנגסה חומצים קנה מצית יד לבימת יד וכשטוחה בשבת יסלפניה מן הקנה ולא הקנה ממנה דלא
 חזי לטולולי להסקה קאי: ואם כלי קיואי הוא. קנה של אורגים דמורת כלי עליו שרי: תליא דבשרא. גזר מליח המלוי ליבשו ומלא
 הסגל קרי תליא: שרי. דלכלל חי בצומחא: דכוורי. אין נאלטין חיין: באמצע מטה. שאיש ואשמו רגילין כה לישן: כאילו עומד בו.
 דמהרהר: לזיבין אריבא. אגודה ארוכה של כרוב ארוך ושל כרישין ארוכים: כישא בי כישא. שכל אגודות הגנין שוות צעדין שלכולן מדה

אמר רב קטינא העומד באמצע המטה כאילו עומד בכריסה של אשה
 ולא מילתא היא^א ואמר רב חסדא בר בי רב חזבין ירקא ליזבין אריבא
 כישא כי כישא ואורכא ממילא ואמר רב חסדא בר בי רב חזבין קניא
 ליזבין אריבא טונא כי טונא ואורכא ממילא ואמר רב חסדא בר בי רב
 [דלא נפישא ליה ריפתא^א] לא ליכול ירקא משום דגריד ואמר רב חסדא
אנא לא בעניתי אכלי ירקא ולא בעתירתי אכלי ירקא בעניתי משום
דגריד בעתירתי דאמינא היבא דעייל ירקא ליעול בשרא וכוורי ואמר
 רב חסדא בר בי רב דלא נפישא ליה ריפתא לא ליבעע בצועי^ב ואמר
 רב חסדא בר בי רב דלא נפישא ליה ריפתא^ב לא ליבעע מי"ט דלא
 עביד בעין יפה ואמר רב חסדא אנא מעיקרא לא הואי בצענא עד דשדאי
 ידי בכוליי מנא ואשכחי [ביה כל צרכי^ב] ואמר רב חסדא האי מאן דאפשר
 ליה למיכל נהמא דשערי ואכל דחיטי קעבר משום^ב בל תשחית ואמר רב
 פפא האי מאן דאפשר למישיטי שיכרא ושתי חמרא עובר משום בל
 תשחית ולא מילתא היא^ג בל תשחית דנופא עדיף ואמר רב חסדא בר
 בי רב דלית ליה משחא נימשי במיא דהרזי ואמר רב חסדא בר בי
 רב חזבין אומצא ליזבין אונקא דאית ביה תלתא מיני בישרא וא"ר חסדא
 בר בי רב חזבין כיתונתא ליזבין מדנהר אבא וניהווה כל תלתין יומין
 דמפטיא ליה תריסר ירחי שתא ואנא ערבא מאי כיתונתא כיתא נאה
 וא"ר חסדא בר בי רב לא ליתבי אציפתא חדתא דמכליא מאניה וא"ר
 חסדא בר בי רב לא לישדר מאניה לאושפיזיה להוויה ליה דלאו אורה
 ארעא דילמא חזי ביה מידי ואתי למנניא אמר להו רב חסדא לבנתיה
 תיהוי צניעתן באפי גבריכו לא תיכלון נהמא באפי גבריכו לא תיכלון
 ירקא בלייא לא תיכלון תמרי בלייא ולא תשתון שיכרא בלייא ולא
 תיפנון היבא דמפני גבריכו וכי קא קארי אבכא איניש לא תימרון מנו
 אלא מני נקיש מרגניתא בחדא ידיה וכורא^ב בחדא ידיה מרגניתא
 אחוי להו וכורא לא אחוי להו עד דמיצטערן והדר אחוי להו: אין
 שולין^ג את הכרשינין: מתני' דלא כי האי תנא דתניא ר"א בן יעקב
 אומר אין משגיחין בכברה כל עיקר: מתני' גורפין מלפני הפטם
 ומסלקין לצדדין מפני הרעי דברי רבי דוסא וחכמים אוסרין נוטלין מלפני
 בהמה זו ונותנין לפני בהמה זו בשבת: גמ'^ד איבעיא להו רבנן ארישא
 פליגי או אסיפא פליגי או אתרווייהו פליגי ת"ש דתניא וחכמים אומרים
 "אחד זה ואחד זה לא יסלקנו לצדדין אמר רב חסדא מחלוקת באיבוס
 של קרקע אבל באיבוס ש"ך כלי דברי הכל מותר ואיבוס של קרקע מי
 איבא למאן דשרי הא קא משוי גומות אלא אי איתמר הכי איתמר א"ר
 חסדא מחלוקת באיבוס של כלי אבל באיבוס של קרקע דברי הכל אסור:
 ונוטלין מלפני בהמה: תנא חדא נוטלין מלפני בהמה שפיה יפה
 ונותנין לפני בהמה שפיה רע ותניא איך נוטלין מלפני בהמה שפיה רע
 ונותנין לפני בהמה שפיה יפה אמר אביי ואידי ואידי מקמי חמרא לקמי
 תורא שקלינן מקמי תורא לקמי חמרא לא שקלינן והא דקתני נוטל מלפני
 בהמה שפיה יפה בחמור דלית ליה רירי ונותנין לפני בהמה שפיה רע בפרה

אמר רב קטינא העומד באמצע המטה כאילו עומד בכריסה של אשה
 ולא מילתא היא^א ואמר רב חסדא בר בי רב חזבין ירקא ליזבין אריבא
 כישא כי כישא ואורכא ממילא ואמר רב חסדא בר בי רב חזבין קניא
 ליזבין אריבא טונא כי טונא ואורכא ממילא ואמר רב חסדא בר בי רב
 [דלא נפישא ליה ריפתא^א] לא ליכול ירקא משום דגריד ואמר רב חסדא
אנא לא בעניתי אכלי ירקא ולא בעתירתי אכלי ירקא בעניתי משום
דגריד בעתירתי דאמינא היבא דעייל ירקא ליעול בשרא וכוורי ואמר
 רב חסדא בר בי רב דלא נפישא ליה ריפתא לא ליבעע בצועי^ב ואמר
 רב חסדא בר בי רב דלא נפישא ליה ריפתא^ב לא ליבעע מי"ט דלא
 עביד בעין יפה ואמר רב חסדא אנא מעיקרא לא הואי בצענא עד דשדאי
 ידי בכוליי מנא ואשכחי [ביה כל צרכי^ב] ואמר רב חסדא האי מאן דאפשר
 ליה למיכל נהמא דשערי ואכל דחיטי קעבר משום^ב בל תשחית ואמר רב
 פפא האי מאן דאפשר למישיטי שיכרא ושתי חמרא עובר משום בל
 תשחית ולא מילתא היא^ג בל תשחית דנופא עדיף ואמר רב חסדא בר
 בי רב דלית ליה משחא נימשי במיא דהרזי ואמר רב חסדא בר בי
 רב חזבין אומצא ליזבין אונקא דאית ביה תלתא מיני בישרא וא"ר חסדא
 בר בי רב חזבין כיתונתא ליזבין מדנהר אבא וניהווה כל תלתין יומין
 דמפטיא ליה תריסר ירחי שתא ואנא ערבא מאי כיתונתא כיתא נאה
 וא"ר חסדא בר בי רב לא ליתבי אציפתא חדתא דמכליא מאניה וא"ר
 חסדא בר בי רב לא לישדר מאניה לאושפיזיה להוויה ליה דלאו אורה
 ארעא דילמא חזי ביה מידי ואתי למנניא אמר להו רב חסדא לבנתיה
 תיהוי צניעתן באפי גבריכו לא תיכלון נהמא באפי גבריכו לא תיכלון
 ירקא בלייא לא תיכלון תמרי בלייא ולא תשתון שיכרא בלייא ולא
 תיפנון היבא דמפני גבריכו וכי קא קארי אבכא איניש לא תימרון מנו
 אלא מני נקיש מרגניתא בחדא ידיה וכורא^ב בחדא ידיה מרגניתא
 אחוי להו וכורא לא אחוי להו עד דמיצטערן והדר אחוי להו: אין
 שולין^ג את הכרשינין: מתני' דלא כי האי תנא דתניא ר"א בן יעקב
 אומר אין משגיחין בכברה כל עיקר: מתני' גורפין מלפני הפטם
 ומסלקין לצדדין מפני הרעי דברי רבי דוסא וחכמים אוסרין נוטלין מלפני
 בהמה זו ונותנין לפני בהמה זו בשבת: גמ'^ד איבעיא להו רבנן ארישא
 פליגי או אסיפא פליגי או אתרווייהו פליגי ת"ש דתניא וחכמים אומרים
 "אחד זה ואחד זה לא יסלקנו לצדדין אמר רב חסדא מחלוקת באיבוס
 של קרקע אבל באיבוס ש"ך כלי דברי הכל מותר ואיבוס של קרקע מי
 איבא למאן דשרי הא קא משוי גומות אלא אי איתמר הכי איתמר א"ר
 חסדא מחלוקת באיבוס של כלי אבל באיבוס של קרקע דברי הכל אסור:
 ונוטלין מלפני בהמה: תנא חדא נוטלין מלפני בהמה שפיה יפה
 ונותנין לפני בהמה שפיה רע ותניא איך נוטלין מלפני בהמה שפיה רע
 ונותנין לפני בהמה שפיה יפה אמר אביי ואידי ואידי מקמי חמרא לקמי
 תורא שקלינן מקמי תורא לקמי חמרא לא שקלינן והא דקתני נוטל מלפני
 בהמה שפיה יפה בחמור דלית ליה רירי ונותנין לפני בהמה שפיה רע בפרה

עור שמתפנין אותו גורפין אטוס שלפני גזנת לתם אשת
 תבן (ג) שלפני ללדין כשהוא רב כלי שלא ידרכנו נרטי^א: והכמים אורייה. מפרש בגמרא
 שעוין ותבן ונותנין לפני זו ולא אמרינן טלטול דלא חזי הוא אלא דלא חזי הוא דאין בהמה קנה במאכל הניטול מלפני חציבתה: גמ'^ב ארישא
 פליגי. ומשום דלא חזי שיש בו (ד) שנמאס צמדס רגליו: תא שמע. דאתרווייהו פליגי: אחד זה ואחד זה. אחד גריפת האטוס ואחד
 תבן שלפני לא יסלקנו ללדין: ש"ך קרקע. כעין שעושין גזר קטן לפני בהמה ונותנין מאלל לפני משום דליתא למיתש לאשווי גומות: מחלוקת באיבוס ש"ך כלי.
 וגזרו רבנן גזרה אטו של קרקע: שפיה יפה. לקמיה מפרש: אידי ואידי. שמיין השמימות ספירה להו: מקמי חמרא לקמי תורא שקלינן. שאינו מטיל רירין ואין מה שלפנינו נמאס וראוי לתמו לפני שור: מקמי תורא לקמי חמרא לא שקלינן.^ב

דלית
 חומצין
 אחרונים והגיה המהר"ל כלפניו, וכתב הדק"ם הנוסח הישנה עיקרית ועיין רש"י ברכות נג ע"ב ד"ה שכן עיי"ש מכ ע"א ד"ה וליה הלכתי ושם הפ"י אפילו אם אירע וכן קודם מים אחרים או שם טלוק ע"ל: כ"ו
 ירקוקית והם עריבים וזוהי כשמן: [ג] כתיב שנה שלימה של"א יצטרך לקנות חלוק אחר: [ד] דפוי ומקומותיו ונמאסת לו: [ה] כתיב אהתייחד עמך: [ו] בדפרי בורא (וכ"ה במאורי): [ז] כתיב נוסף ואח"כ
 יקבן בו לזבול: [ח] כתיב אהייא קאי: [ט] הוא דבור אחד עם המהמך בדרך קמא ע"א "דאית לה" עד וברקנים (גמ' יוסף) דמוכח מדברי רש"י "כדפרש ואולי" וז"ה ברש"י ביר"ף ובר"ן:

[א] לעיל ק"ד. [ב] ע"י
 חו"ס לעיל קלו: ד"ה
 [ג] ברכות מ"ג.
 [ד] לעיל דף קמ"ט.
 [ה] ברכות דף נג: עיי"ש
 ברש"י [ו] כמכות י"ע"ב.

הגהות הב"ח

(ב) גמ' דלא יפסח ליה
 ריפסח (לא ליבעע וכו')
 יפה חל"מ וי"צ ס"א לא
 ליבעע זעורי והשאר
 נמשך. והכי משמע
 מ"ש: (ג) רש"י
 ד"ה לא ליכול ירקא ירק
 מי. י"ב עיין פרק כ"ג
 מענין דף נה מ"ש
 חמ"ס מ"ה לא עיר:
 (ג) ד"ה ומסלקין
 תבן מלפניו ללדין:
 (ד) ד"ה לו אפסחו וכו'
 י"ד זו מה שמאס:

ליקוטי רש"י

דכוורי. דגים [תענית]
 כ"ו. כישא. אגודה
 שד"ך חזק ליתא ממילא
 כלגודות וכל האגודות
 כן שום וקדושין כ"ו:
 דגריד. ממשך לת הלל
 לחלות רעסן ויבא [ג].
 חרזי. מקום נוסף מ"ס
 גזל עליהם למון ויקרוקט
 [לעיל כ"ז]

תורה אור השלם

[א] כי תצור אל עיר
 ימים רבים להלחם
 עליה תקפשה לא
 תשחית את עצה לגיה
 עליו גזון כי מפני
 האכל ואחו לא תכרת
 כי האדם עין השדה
 לבא מקפדין בפקודו:
 [ובר"ם כ"ז]

הגהות וצינונים

[א] תני' ואמר רב
 חסדא: [ב] במדבר ועין
 [הק] איתא [דוצא]
 [לויין] וז"ה בבבאי
 ברי"ף וברא"ש ועוד:
 [ג] ציל אמר רב חסדא
 איך קטנא שומאב ע"ס
 שאר מיררות דר"ח
 (רש"י): [ד] בחק
 לישאלא [ליום] בן צנח
 ליתא ליתבות [ולאו
 איר קטנא וואלי ראה
 בעל המתבר גיורא כזו
 במדא (מצור דבש):
 [ה] ע"י חו"ס עירובין נה
 ע"ב ד"ה כל עיר וכו'
 נראה דלא גרסי להך ד'
 יתבות] (גליות) וליתא
 בדפוי' והוסיפם
 המהרש"ל דפרי' וכן
 ליתא בכתי' [דק"ס]
 עיי"ש וכן משמע מדברי
 רש"י'ם בספרים ק" ע"ב
 ד"ה ב"מא: עיי"ש
 [ו] נוסף ע"פ המהר"ל
 דפרי' [ז] גריס אחרונה
 ופירושו ע"י בערין עין
 בור [א] (גליות):
 בור [א] דפרי' אין שורין:
 [ע] ציל וכו' (גליות):
 [פ] כתיב הגגנין:
 [ז] כתיב הביאת קנים
 וצופין [ח] כתיב נוסף
 והבית [ט] כתיב
 היים: [י] כתיב שאין זה
 דין: [יא] בדפוי' הגי'
 ספין ידיון ע"ב במים
 חומצין
 כ"ו טלוק ע"ל: [א] כתי'
 [ב] כתיב נוסף ואח"כ

בן א ב ג מ' פ' ו' ח' ט'
מנה הלכה כי סמך עין
מ טו טע"א א"ח כ' טע"ב
ס"ג:

קז:

ערכי פסחים פרק עשירי פסחים

מסורת הש"ס

עוד החופות

א) לעיל דף יב, ב) (ומספתא פסק י), ג) נכוח דף לה, ד) לעיל זט, ט) לעיל ע, י) ק"ה (י) פ"י ה"ד, ט) לעיל סט, ט) וע"ע חוספות נור כג. ד"ה פסק ומספות ימות מ. ד"ה אכלה ומספות צנן קמח דף ק"ה ד"ה אכלה, י) ק"ה, ט) ברכות ט, ט) (נדלחל לעיל דף יב), ט) פ"ד ה"ד, ט) וע"ע נגמלא ומספות סט ד"ה מני ומספות סוכה דף ט, ד"ה נמלין, ט) ע"פ שנת י"ט"א.

הנהגות הב"ח

ב) גמ' אלא מאי סמוך לנמנה קטנה תנן סוף: ג) שם לארבע שעות לדידן דמי:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה שהיה בו י"ב, ע"י שנתה כס ע"כ כס"י ד"ה שכן מלניו:

תורה אור השל"ם

א) כי בה אפר' ל' ל'איש יתורה וירושל' ירו' ק"בם יר' ואל תרועו אל קצוים: (וישית, ה) ג

הנהגות וצינונים

א) (ברב אלפס איתא ר' אסי' (גליון): ב) בבתי וכן בבמה ראשונים איתא דהמרא טובא, ועיין תירוש הר"ן וצ"ע: ג) צ"ל דבתשע (רש"י): ד) גמ' איבא כצ"ל (מפרשים): ה) איתא שם הר"ן דמוק רב ה"ן של אכילה גסה אינה אכילה אבל איתא ברומא פ סו"ע גבי תרומה לוד: ו) [ט"א מלכ"י הורדוס] (גליון): ז) [ומתצת"ה נמקח (רש"י) וכן איתא ברש"י: ח) שיגבור סעודתו כצ"ל (מנחה משיב נפש): ט) בבתי ואוכ"פ: י) להמשך י"ב צ"ל (מפרשים): י"א צ"ל ופירושו ראשון (גליון): י"ב לפנינו שם בורא מיני ביצנין:

ואתו לאימונעי פסחא, ואפילו אחר שיעשה פסח אסור כדי שלא יומר לאכול ויעשה פסח שלא כראוי: **דילמא** אחי ל'מיכא אבייה גסה, ואינה אכילה כדלמרינן בפרק בתרא דיומא (דף ט): האוכל אכילה גסה ביום הכפורים פטור וקשה דלמרי' צמיר (דף גז).

גזי פסח זה שאכלו אכילה גסה ופושעים יכשלו צם ופריך רשע קרית ליה נהי דלא עבד מלוה מן המוצתר פסח מיהא קא עבד וזומר ר"ת דמרי גוויי אכילה גסה אחת שנפשו קנה מלאכול ועל אותה פטור ביה"כ ויש אכילה גסה שאינו מתאווה לאכול אך יש בה שמה והא דפסק נאכל על השבע^{טו} היינו שמתאווה לאכול קצת ועוד י"ל דלין לוי לקרותו רשע כיון שקיים מצוה פסח אע"פ שלא קיים מצוה אכילה^{טז} דאכילה פסחים לא מעכבא^{טז} ומה שפירש רש"ס דנקט מנה משום דשייכא אפילו בזמן הזה דליכא פסח לא נהירא דאפילו היו עטמא משום פסח אסור בזמן הזה כדמוכח בסמוך^{טז} גבי רב שמת דהוה יתיב כולי יומא בפתעיתא ופירוש אחר^{טז} עיקר שפי' דנקט מנה דנאכילה מועטת הוה אכילה גסה: **אפי' אגריפס** המ"ך, פי' רש"ס מלך כשר ומצוי ששמונתי' היה ולא דק בדקוטה (דף טז). אמרי' כשהגיע למקרב אחיך חשים עליך מלך זלגו עיניו דמעו: **שהיה** גי' לאכיל' בתשע שעות, י"מ לפי שדרך מלכים לעמוד ג' שעות^{טז} והיה המתנהג כחלמיר חכם לאכול בשעה ששית^{טז} אחרי קומו ואין נראה דא"כ הוה ליה למימר ט' שעות לאגריפס כשע שעות לח"ת: **מיני** תרגימא, פי' רש"ס פירות וזכר זלא לחם ולא נהירא דלמרינן בתוספתא דלידא מזכרין^{טז} הביאו לפניו מיני תרגימא מזכר צורה מיני מזוונות^{טז} ואין מזכרין צורה מיני מזוונות אלא על תמשת מיני^{טז} ומיהו בפרק בתרא דיומא (דף טז): איכא חד שיורי' דמשני ואביעית אימא מאי מיני תרגימא פיי: **עירן** ל"בם ניר, פי' רש"ס דעל ידי התריעה מקבלת הזריעה ה"י ע"י אכילת תרגימא יאכל מנה מיהו תריעה הזריעה תרי מיני יניהו ולא דמי לשתי אכילות ונראה שזה הפסוק משל הוא כענין זה דכתיב (ירמיה ד) אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב אם תסיר שקוקים וגו' פי' לאחר שתסירו שקוקים או תשובו אלי וכל זמן ששקוקים עמכם ונתיאשטם ממני לא תוכלו לשוב כי כה אמר ה' יירו לכם ניר ולא תורעו אל קוים כל זמן שהקוקים בתוכה אינה מועלת וריעתה כלום וה"י מייתי וזכר לדבר כשאכל קצת לבו נמשך יותר אבל כשלא אכל כלל ונתיאשט אין לבו נמשך אחר אכילה והוה כחוקר אפן לתמט":

אגריפס היא מטא כזר זמן איסוריה משע שעות ומתנה^{טז} ואילך וזריעה למימר דלסוק צממיה דלטו משום דלא אכל צעי למיעד איסורא: כדצעינן למימר לקמן זמן אגריפס היה גרס ליה: סוף סוף מאי רבותיה דאגריפס הא פטא י"ה עירן איסוריה. קודם שיגמור סעודתו דאפילו רבי יוסי דפליג דהפסקת ערב הפסקה צרי' פירקא^{טז} ואומר שלא להפסיק מתאחר שהתחיל לאכול צמיר הכא מודי דלסוק דמשקירא לעתה כן רבי אבול בתשע שעות שגמר^{טז} סעודתו בחור זמן איסוריה וכמתחיל לאכול אחר זמן איסורו דמי ואסיר: מהו דתבוא' ה' דאגריפס כארבע דידן דמי. דכיון דלמוד לאכול בתשע שעות כארבע שעות לדידן דמי ויאכל גם הוא מנה לתיאזן גם הוא כמותו שאוכלין ד' שעות ציוס והלכך הואיל ואכתי לא מטא זמן איסורא נישרי לאכול בתחלת ט' אע"פ שחמשך סעודתו לאחר ט' קמ"ל דלסוק לאכול. אכל אי הוה תנינן סמוך למנחה גדולה ליכא רבוחא כלל ולא הוה שייך למיחית אפי' דכיון דטעמא משום דילמא אחו לאימונעי מפסח ולא משום אכילה גסה דמנה ליכא למימר הכי מהו דמיומא ט' לאגריפס כד' לדידן דמי הלכך שמעינן מינה דמנחה קטנה תנן: מושב' ואוב' מן המנחה ולמעלה: תרגימא, פירות וזכר זלא לחם והא דנקט מטביל שכל מאכלס ע"י טיבול: בירקא, היה אוכל ירק מן המנחה ולמעלה לפי שאינו משביע. ונראה צעני דמגמר ליבא למיכל ואכל^{טז} מנה לתיאזן יותר ולפיכך היה אוכל [ירק] ולא היה נוהג כן כי אם ערב הפסח כדי להמשך ולאכול^{טז} ביילה כדלמרי' במס' שבת צפ' חולין (דף קמ): אמר רב חסדא צר צי רב לא ליכול ירקא משום דמגריי ליעבא כו' וכדלמרי' מני צמקו נמי בצרכו (ד' מב) שהיו צמתי יומא דפסחא כי הכי דגרייר ללייה ודברים הללו כגון מיני תרגימא וירקות ממשכיין את הלז לאכול כדמוכח נמי בצרכו (ד' מב) שהיו רגילין לאכול דפרפת קודם הפת לגרר את הלז כדתנן בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא הפטר את הפת אלמא דפרפרת קודם לפת: תניא גמ' הכי. דלכולין מיני תרגימא ערב הפסח כדי להמשך את הלז: השמש מטביל' בבני מעיב. כלומר צמיי מעיס של זהמות הנשחטות לסעודת י"ט וגם נותן מהם לפני האורחין המנויין יחד על הפסח כדי שיאכלו מנה ופסק לתיאזון ובערב הפסח קאי בתוספתא דפסחים^{טז} ואפי' מן המנחה ולמעלה דלעיל מינה תניא ע"פ סמוך למנחה לא יאכל כו': ואפי' שאין ראייה ד'דבר. דאכילה מושכת אכילה וזכר לדבר יש קצת דכתיב יירו לכם ניר הראה לנו הנביא דוגמא שחורשין את הקרקע כדי לקבל את הזריעה ואם אינה מרושה אינה מקבלת הזריעה אף אם האוכל דברים שאין משביעין את האדם פותחים בני מעים ומרחינין אותן וקבל המאכל של סעודה אחר כן לתיאזן כך נראה צעני שטיה זו ועיקרה. ורבינו שלמה וקזי פירשה כן בני מעיים הואיל ועסוק בעבודה יכול הוא לאכול בני מעיים מה שדרך השמש לאכול רשאי הוא לעשות כן מן המנחה ולמעלה דהואיל ועסוק בזה מנערי ליה אי לא אכיל ואי אכיל לא משביע ליה: יירו ל"בם ניר. כשאתם טורחים טערוה שכולו ליהנות ממנו ושמש זה עסוק בעבודה או צמית המטעמים אם אינו נהנה מנער ליה ולא נהירא. עוד יש לשון אחר ואין צו ממש:

אגריפס היא מטא כזר זמן איסוריה משע שעות ומתנה^{טז} ואילך וזריעה למימר דלסוק צממיה דלטו משום דלא אכל צעי למיעד איסורא: כדצעינן למימר לקמן זמן אגריפס היה גרס ליה: סוף סוף מאי רבותיה דאגריפס הא פטא י"ה עירן איסוריה. קודם שיגמור סעודתו דאפילו רבי יוסי דפליג דהפסקת ערב הפסקה צרי' פירקא^{טז} ואומר שלא להפסיק מתאחר שהתחיל לאכול צמיר הכא מודי דלסוק דמשקירא לעתה כן רבי אבול בתשע שעות שגמר^{טז} סעודתו בחור זמן איסוריה וכמתחיל לאכול אחר זמן איסורו דמי ואסיר: מהו דתבוא' ה' דאגריפס כארבע דידן דמי. דכיון דלמוד לאכול בתשע שעות כארבע שעות לדידן דמי ויאכל גם הוא מנה לתיאזן גם הוא כמותו שאוכלין ד' שעות ציוס והלכך הואיל ואכתי לא מטא זמן איסורא נישרי לאכול בתחלת ט' אע"פ שחמשך סעודתו לאחר ט' קמ"ל דלסוק לאכול. אכל אי הוה תנינן סמוך למנחה גדולה ליכא רבוחא כלל ולא הוה שייך למיחית אפי' דכיון דטעמא משום דילמא אחו לאימונעי מפסח ולא משום אכילה גסה דמנה ליכא למימר הכי מהו דמיומא ט' לאגריפס כד' לדידן דמי הלכך שמעינן מינה דמנחה קטנה תנן: מושב' ואוב' מן המנחה ולמעלה: תרגימא, פירות וזכר זלא לחם והא דנקט מטביל שכל מאכלס ע"י טיבול: בירקא, היה אוכל ירק מן המנחה ולמעלה לפי שאינו משביע. ונראה צעני דמגמר ליבא למיכל ואכל^{טז} מנה לתיאזן יותר ולפיכך היה אוכל [ירק] ולא היה נוהג כן כי אם ערב הפסח כדי להמשך ולאכול^{טז} ביילה כדלמרי' במס' שבת צפ' חולין (דף קמ): אמר רב חסדא צר צי רב לא ליכול ירקא משום דמגריי ליעבא כו' וכדלמרי' מני צמקו נמי בצרכו (ד' מב) שהיו צמתי יומא דפסחא כי הכי דגרייר ללייה ודברים הללו כגון מיני תרגימא וירקות ממשכיין את הלז לאכול כדמוכח נמי בצרכו (ד' מב) שהיו רגילין לאכול דפרפת קודם הפת לגרר את הלז כדתנן בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא הפטר את הפת אלמא דפרפרת קודם לפת: תניא גמ' הכי. דלכולין מיני תרגימא ערב הפסח כדי להמשך את הלז: השמש מטביל' בבני מעיב. כלומר צמיי מעיס של זהמות הנשחטות לסעודת י"ט וגם נותן מהם לפני האורחין המנויין יחד על הפסח כדי שיאכלו מנה ופסק לתיאזון ובערב הפסח קאי בתוספתא דפסחים^{טז} ואפי' מן המנחה ולמעלה דלעיל מינה תניא ע"פ סמוך למנחה לא יאכל כו': ואפי' שאין ראייה ד'דבר. דאכילה מושכת אכילה וזכר לדבר יש קצת דכתיב יירו לכם ניר הראה לנו הנביא דוגמא שחורשין את הקרקע כדי לקבל את הזריעה ואם אינה מרושה אינה מקבלת הזריעה אף אם האוכל דברים שאין משביעין את האדם פותחים בני מעים ומרחינין אותן וקבל המאכל של סעודה אחר כן לתיאזן כך נראה צעני שטיה זו ועיקרה. ורבינו שלמה וקזי פירשה כן בני מעיים הואיל ועסוק בעבודה יכול הוא לאכול בני מעיים מה שדרך השמש לאכול רשאי הוא לעשות כן מן המנחה ולמעלה דהואיל ועסוק בזה מנערי ליה אי לא אכיל ואי אכיל לא משביע ליה: יירו ל"בם ניר. כשאתם טורחים טערוה שכולו ליהנות ממנו ושמש זה עסוק בעבודה או צמית המטעמים אם אינו נהנה מנער ליה ולא נהירא. עוד יש לשון אחר ואין צו ממש:

בין

בין

הרי"מ מגורן זצ"ל שלכך הקדים הכתוב "ונקדשתי בתוך בני" קודם המועדות שבהם נמצא הקדושה כו'. ולבאר הענין, כי באמת הקדושה נמצאת בלבבות בני ישראל כמ"ש חז"ל "לעולם יראה אדם כאילו קדוש

שרוי בתוך מעיו", רק שהבלי עולם מחשיכין ומסתירין הקדושה, אבל בשבתות וי"ט מחבטל ההסתר כדאיתא כולהון ערקין ומתגלה הקדושה. (שפת אמת מהגה"ק מגור זצ"ל).

מגיד בוילקט יוסף שבס"ס מקור הברכה, כתב טעם שאין מברכין על ספור יציאת מצרים, לפי שארז"ל בספ"ק דברכות לא שיעקר יצ"מ אלא שיהיה שעבוד מלכות עיקר ויצ"מ תפל, נמצא אם היינו זכאים היה עיקר הסיפור שיצאנו לחירות משעבוד מלכות ויצ"מ היה טפל, רק עונותינו הטו דאין אנו יכולים לספור מגאולת שעבוד מלכות, ע"כ לא

כאדם אשר לעמל יולד האוכל לחמו בזיעה. **כרפס**. יעוין פסחים קי"ד סע"א במשנה "הביאו לפניו מטביל בחזרת עד שמגיע לפרפרת הפתי" וכו', ופי"ה הרי"ח הביאו לפניו השלחן (שהיה מנהגם להביא

השלחן אחר הקידוש) מטביל החזרת בחרוסת וכו', אמנם רש"י ותוס' פירשו הביאו לפניו ירקות ומטביל בחזרת או במי מלח, ומפורש כן במשנה שבירושלמי שם הביאו לפניו ירקות וחזרת מטביל בחזרת וכו', **וטעם** אכילת ירקא הוא דמיגרר ויאכל אח"כ מצה לתיאבון עיין שם ק"ז ע"ב, ובשבת ק"מ ע"ב בר בר רב דלא נפיש ליה ריפתא לא ליכול ירקא משום דגריר:

יחץ. דעני דרכו בפרוסה, פסחים קט"ו ע"ב. ונוהגים לצרור מקודם האפיקומן במטפחת, והמגי"א בסי' תע"ג ס"ק כ"ב כתב: "ויש שנותנין אותה על כתפיהן זכר

ליציאת מצרים", וזהו כלה"כ (שמות י"ב ל"ד) "משארותם צרורות בשמלותם על שכמם", ויעוין ברשב"ם פסחים שם ד"ה "ואין עוקרין את השלחן" שכתב: "ויש שנוהגין להגביה את הקערה על הכף" וכו', ונראה שצ"ל "על הכתף", והוא המנהג שהובא במגי"א הנזכר. ומנהגינו להטמין אח"כ האפיקומן בין כר לכסת, ונראה מקור מנהגן של ישראל מגמ' ברכות כ"ד רע"א "כל לנטוריהו טפי עדיף, והיכא מנח להו, אריי בין כר לכסת" וכו', ובכן גם הכא באפיקומן הוי שמירה מעליא בין כר לכסת.

מגיד. בסי' מקור הברכה, פרק א' והלאה, הארכתי בטעם שאין מברכין בליל פסח על מצות סיפור ביצ"מ כמו שמברכין על מקרא מגילה ולקרוא את ההלל, שהפמ"ג באו"ח סי' תע"ד כתב שזהו משום שיוצאין ידי"ח מצוה זו במחשבה ועל מצוה שיוצאין במחשבה לבד אין מברכין, אולם השאגת אריה בסי' י"ג העלה שאין יוצאין בהרהור (והגחיד"א בדבש לפי מערכת ז' אות כ"א כתב שכל הזכירות צריכות להיות בפה דוקא), וצריכה שתאמר יצ"מ בלילות, והבאתי דברי הרא"ש בתשובה כלל כ"ד אות ב' שכתב: "וששאלתם למה אין מברכין על סיפור ההגדה, הרבה דברים צוה הקב"ה לעשות זכר ליצ"מ ואין אנו מברכין עליהן, כגון פרשת בכורים וכל המועדים שאין צריך להזכיר בהפרשת בכורים שאנו עושים אותה זכר ליצ"מ, אלא שצוה הקב"ה לעשות המעשה ומתוך כך אנו זוכרים יצ"מ, ולא דוקא הגדה בפה אלא אם ישאל מפרשין לו", עכ"ל. והנה דברי רבינו האחרונים צ"ע, דהא מחויב לספר ביצ"מ אפי' בינו לבין עצמו ואם אין איש הוא שואל לעצמו (פסחים קט"ז ע"א, ועי' מגדול עוז הלו' חו"מ פ"ז ממכילתא), וא"כ הרי אינה מצוה שתלויה באחרים שהארכתי בספרי הנזכר פ"ב, והנה בבשמים ראש המיוחס להרא"ש הובא בסי' קצ"ו: "מה ששאלתני מדוע אין מברכין על סיפור ההגדה בליל פסח כדרך שמברכין על שאר מצות, לא יעלה על הדעת לברך על הברכות והתשבחות כמו שאין מברכין שצונו לברך ברכת המזון, וההגדה כולה קלוסין ותשבחות, וברכת אשר גאלנו ברכה גמורה היא שסומכין עליה וכו', ובזה תתישב לך מדוע אין מברכין על מצות שתיית

כָּרַפֶּס

יקח האיפך הנקרא פעטרושקא בלי"א ויטבול במי מלח ומברך ברכה זו ויאכל בלא הסבה פחות מכזית כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה ויברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
בוֹרֵא פְרֵי הָאֲדָמָה.**

יַחַץ

ויחצה המצה השניה ויניח חציה הקטנה במקומה וישמור חציה הגדולה לאפיקומן.

מַגִּיד

יאמר: **הַרִינִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקִיַּם הַמְצוֹה
לְסַפֵּר בְּיַציאת מצרים, לְשֵׁם יְחֹד קוֹדֶשׁ אֱ
בְרִיךְ הוּא וְשְׁכִינְתֵהּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר
וְנַעֲלֵם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל.**

שהיא עיקר שרשן של בני, ובמועדים נתגלה הארה עליונה בפרהסיא ובהתגלות ולכן הם ימי שמחה, והימים האלה הם הכנה לכל הזמנים, השבת נותן מנוחה לכל ימי המעשה והמועדים נותנים שמחה על

הברכה מקדש ישראל ויום פלוני, כלומר שמזכיר מפורש שם החג, לדוגמא בפסח חותם מקדש ישראל וחג המצות וכן בכל חג, ועיין עוד שם פייט ה"ז מטבעת החתימה בתפלה, אמנם אנו לא נהגינו

כל השנה, וז"ש "שלש פעמים בשנה", מלשון פעמון, שהם צריכים לעורר כל השנה, וע"ז מבקשים "והנחילנו וכו' שבת ומועדי קדשך", להיות נחלה בלי מצרים, "והשיאנו ה' אלהינו את ברכת מועדיך" שישאר קבוע לכל השנה, וכתוב "יפה נוף מושב כל הארץ" כי ארץ ישראל וביהמ"ק נותנים שמחה לכל הארץ, וכן שבת ויו"ט נותנים מנוחה ושמחה לכל הזמנים. (שפת אמת מהגה"ק מהרי"ל מגור זצ"ל).

מקרא קודש. יש זמנים שתתגלה הקדושה בעולם כגון בשבתות ויו"ט שנקראו מקראי קודש. ושמעתי מפי מו"ז נהגה"ק

כשחל יום טוב במוצאי שבת מקדשין יקנה"ז, ר"ת יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן:

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ.

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמְבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל, בֵּין אֹר לְחֹשֶׁךְ, בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֶׁשֶׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה, בֵּין קֹדֶשׁ שַׁבָּת לְקֹדֶשׁ יוֹם טוֹב הַבְּדִלָּת, וְאֵת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁשֶּׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה קֹדֶשׁ, הַבְּדִלָּת וְקֹדֶשׁ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּקֹדֶשׁתְּךָ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, הַמְבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ.

ומברך שהחיינו ושותה בהסבת שמאל ואינו מברך ברכה אחרונה.

וּרְחַץ

נוטל ידיו ואינו מברך על נטילת ידים ידים.

בו מקדש ישראל ויום הזכרון, ויוהכ"פ בתשובה תליא שמי שאינו מודה בו ח"ו אינו יום כפורים לו לכן חותמים מקדש ישראל ויוהכ"פ.

בורא מאורי האש. עי' ברכות נ"ב סע"ב שלכן נטבע בברכה מאורי לשון רבים לפי שהרבה מאורות יש באור שלהבת אדומה לבנה וירקרקת, ולפי"ז צ"ע אי יש לברך על אור חשמלי שנראה רק זהרורית לבנה, ועי' במשנה ברורה ס"ס רצ"ח שאין לברך על אור פנס שהשלהבת תתראה דרך הזכוכית שסביב, ומכ"ש במנורה חשמלית שבלי זכוכית אין אור כלל, וכל הזכוכית מבלי שיראו שלהבת אוחזת בפתילות הברזל שבה. **המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך.** אשר טבעו מקודם ההבדלה שבין קודש לחול לפני ההבדלה שבין אור לחושך, היא לאשר הוקדמה בזמן, כי בליל שבת בראשית עוד האיר אור הגנוז לילה כיום האירה ועכ"ז חלה קדושת שבת ונתבדל מימות החול ולמחר במוצאי שבת חושך בא לעולם (עי' בראשית רבה פייט, ותנחומא שם אות כ"ה) ואז נבדל בין אור לחושך.

בא"י המבדיל כו'. יעוין בסי' המצות להרמב"ם מ"ע קנ"ה שכתב: "צונו לקדש את השבת ולאמר דברים בכניסתו וביציאתו נזכר בס' יציאת מצרים" וכו', נשמע שגם במטבעת ההבדלה במוצאי שבת יש הזכרה ליציאת ונהנה אינה מוזכרת, אמנם בסהמ"צ ע"פ כת"י הוצאת ידידי הגרי"ח הלר ליתא התיבות "נזכר בס' יציאת" עיי"ש. **ושותה בהסבה.** הנה מחלוקת הפוסקים אי בעינן ברכה אחרונה לכל כוס כיון שמפסיק בין אחד לחבירו עי' בשי"ע ורמ"א ס"י תע"ד, והגה"ק מבוטשאטש זצ"ל כתב בא"א שישיר מעט מכוס לכוס ובוזה יצא ידי כל הדיעות שלא יצטרך לברך ברכה אחרונה לכל כוס עיי"ש.

ורחץ. יעוין טו"ז או"ח ס"י תע"ג סק"ו שכי טעם נטילה זו, משום שכל שטיבולו במשקה צריך נטילה, אולם צ"ע מה נשתנה הלילה הזה ליטול לטיבולו במשקה אחרי שלא נהגינו בהכי כל ימות השנה עיין מג"א ס"י קנ"ח ססק"ח, ויתכן שגם נטילה זו היא מטעם דרך חירות ושררה לנקות הידים אף לפני אכילה מעוטה לא

זמנים. הלכות חמץ ומצה פ"ח

ישני אכל לא כבשין ולא שלוקין ולא מנשלין מאטרסין כצית ויולאין בקלה שלהן. ובגמרא (דף ל"ט:) גבי זין לחין זין יבשין אמר רב הונא לא שנו אלא קלה אכל עלין לחין אין יבשין לא והקשו על זה מלשון המשנה ומילתו כמנואר שם:

פ"ח א סדר עשיית מצות אלו וכו'. הסדר הזה מנואר פ' ערבי פסחים וידוע לכל וזה לא אכחו מן הגמרא רק המקומות שיהיה בהם צדדי רבינו ממלוקת עם אחרים: בזמן הזה מביאין וכו'. (פסחים ק"ד:). בגמ' מזה להציל לפניו מזה וחזרת וז' משלין מאי אינון שני משלין אמר רב הונא סלקא וארוחא חוקיה אמר אפילו דג וציליה. רב יוסף לר' ר' שני מיני זכר אחד זכר לפסח ואחד זכר למגילה רבינא אמר אפילו גרמא וציליה. ורבינו פסק כרב יוסף. והמנהג הפשוט באלו הוא זכר וציליה:

פ"ח ד כתב הר' מנוח ומגביה המרור. רבינו כתב כסדר המשנה אכל בהגדה מזה זו קאלמא, מחלה ועועס המשנה שמתלה מררו חייהם ואח"כ נגאלו:

פ"ח ד כתב הר' מנוח ומגביה המרור. רבינו כתב כסדר המשנה אכל בהגדה מזה זו קאלמא, מחלה ועועס המשנה שמתלה מררו חייהם ואח"כ נגאלו:

א סדר עשיית מצות אלו בליל חמשה עשר כך הוא. "בתחלה מוזגין כוס לכל אחד ואחד ומברך בורא פרי הגפן ואומר עליו קדוש היום וזמן ושותה. ואחר כך

מברך על נטילת ידים ונטיל ידיו. ומביאין שלחן ערוך ועליו מרור וירק אחר ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח ובשר חגיגה של יום ארבעה עשר. ובזמן הזה מביאין על השלחן שני מיני בשר וכן לפסח ואחד זכר לחגיגה: **ב** מתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבל אותו ונתבחרות. ויאוכל [מ]כזית הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית. ואחר כך עוקרין השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו. ומוזגין הכוס השני וכאן הבן שואל. ואומר הקורא מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אין אנו מטבלין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה מרורים. שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרורים. שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין: **ג** בזמן הזה אינו אומר והלילה הזה כולו צלי שאין לנו קרבן. ומתחיל בגנות וקורא עד שגומר דרש פרשת ארמי אובד אבי כולה: **ד** ומחזיר השלחן לפניו ואומר פסח זה שאנו אוכלין על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה'. ומגביה המרור בידו ואומר מרור זה שאנו אוכלין על שם שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וימררו את חייהם. ומגביה המצה בידו ואומר מצה זו שאנו אוכלין על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וכו'. ובזמן הזה אומר פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שם שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו וכו': **ה** ואומר לפיכך אנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר להדר לרומם לגדל ולנצח למוי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה ומאפלה לאור גדול ונאמר לפניו הללויה. והללויה הללו עבדי ה' וגו' עד חלמיש למעינו מים. וחותר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו ללילה הזה לאכול בו מצה ומרורים. ובזמן הזה מוסיף כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וישיש בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו ברוך אתה ה' גאל ישראל. ומברך בורא פרי הגפן ושותה הכוס השני: **ו** ואחר כך מברך על

א סדר עשיית מצות אלו בליל חמשה עשר כך הוא. "בתחלה מוזגין כוס לכל אחד ואחד ומברך בורא פרי הגפן ואומר עליו קדוש היום וזמן ושותה. ואחר כך

מברך על נטילת ידים ונטיל ידיו. ומביאין שלחן ערוך ועליו מרור וירק אחר ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח ובשר חגיגה של יום ארבעה עשר. ובזמן הזה מביאין על השלחן שני מיני בשר וכן לפסח ואחד זכר לחגיגה: **ב** מתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבל אותו ונתבחרות. ויאוכל [מ]כזית הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית. ואחר כך עוקרין השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו. ומוזגין הכוס השני וכאן הבן שואל. ואומר הקורא מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אין אנו מטבלין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה מרורים. שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין: **ג** בזמן הזה אינו אומר והלילה הזה כולו צלי שאין לנו קרבן. ומתחיל בגנות וקורא עד שגומר דרש פרשת ארמי אובד אבי כולה: **ד** ומחזיר השלחן לפניו ואומר פסח זה שאנו אוכלין על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה'. ומגביה המרור בידו ואומר מרור זה שאנו אוכלין על שם שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וימררו את חייהם. ומגביה המצה בידו ואומר מצה זו שאנו אוכלין על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וכו'. ובזמן הזה אומר פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שם שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו וכו': **ה** ואומר לפיכך אנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר להדר לרומם לגדל ולנצח למוי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה ומאפלה לאור גדול ונאמר לפניו הללויה. והללויה הללו עבדי ה' וגו' עד חלמיש למעינו מים. וחותר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו ללילה הזה לאכול בו מצה ומרורים. ובזמן הזה מוסיף כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וישיש בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו ברוך אתה ה' גאל ישראל. ומברך בורא פרי הגפן ושותה הכוס השני: **ו** ואחר כך מברך על

א טור סי' תע"ג ס"ג עשין מ"א: ב טור ס"ט ע"ה ס"ג ע"ה: ג טור סי' תע"ה ס"ג ע"ה: ד טור סי' תע"ה ס"ג ע"ה:

לחם משנה

עליו כמו שכתב בעל המשנה כיון שהיא מלצה מדבצין דהא מצרכין אמרו בזמן הזה דהוא מדבצין אע"ג דיש לחלק דמרוך היה מלאורייתא בזמן שצית המקדש קיים מ"מ הא מצרכין על שר מזה מדבצין:

פ"ח ב ואחר כך עוקרין השלחן מלפני קורא ההגדה לבדו. צפק ערבי פסחים (דף קט"ו:). אמרו ואין עוקרים השלחן אלא מלפני מי

הנהגות מיימוניות

בלעו לטוג"א. עולשין קירב"ל בלעו קרישפ"ה בלשון ערבי הונד"י בלשון ספרד שול"ש, תמכא מירש"ך בלעו, מרבו"א, הרחבנא אצותא דדיקלא ע"כ: [ג] רבינו תם היה מוקדק דוקא בקלה אבל לא בשורש, ע"כ: א [ה] וכן אמרו בגמ' כל שטבולו במשקין צריך נט"י ושעמא דידים שניות ושני פוסל תרומה וכל הפוסל תרומה מטבוא משקין להיות תחילה. ואומר הר"ם ז"ל נראה דהו דוקא ברורות ראשונים שהיו נזורים במהרה אבל אנו אין לברך על נטילה זו וכן היה רגיל לעשותן בלא ברכה וכן פירשו התוספות, ע"כ: [ו] והנאונים כתבו לברך וכן כתב הר' שמעיה בשם רש"י. וכתב המור הרוצה לצאת ידי ספקא יביא עצמו ליד חוב נטילה כגון שיש רגלו וישפוף, ע"כ: [ז] כרב יוסף דיהיב מטבוא לנטילתיה וכן כתב רשב"ם שפירש רבינו הגאון מרומי שיש ליקח שני מיני בשר צלי כנגד פסח ומבושל כנגד חגיגה. ול"נ דהא סתם לן תנא כבן תימא דאמר חגיגה נאכלת צלי לכן לא יקח רק שני מיני בשר אפילו שניהם צלויין או מבושלין כדברי רבינו המהר"ם ור"ח כתב הלכה כמ"ד גרמא וכישולא דהוא בתראה הילכך צריך ליקח גרמא והרוטב או שני מיני בשר אבל גרמא וביצה לאו שני מינוי הן דביצה לאו מין בשר הוא שהרי מותר לאכול בהלכ וגם רבינו שמחה פסק כרבינו ור"י אלפאס פסק כר"ח: [וכשחל"ד לידות בשבת שיש אינם עושים כי אם תבשיל אחד דהוגית י"ד אינה קרינה בשבת כדאיתא בפסחים. אנום פירש הר"י ויחאל ז"ל שאין לחיוב ליה בין שאינו כ"א כבת ואדרבה ראה שהמדקדק בזה נראה שעושהו ענין קדשים כמוש ונכון לעשות שני תבשילין לעולם אפילו הל' י"ד בשבת עכ"ל: ב [ג] וכן היה רגיל מר"ם לעשות גם מיבול זה בחרוסת ואמר מה שכתב ר"ח שאינו בחרוסת פירוש שאין צריך אבל אם רוצה הרשות בידו וגם מרור הנברך עם מצה מוטבל בחרוסת וכן מצאתי שכתב רש"י בספר הפרדס גם בתשובת הגאונים מוצאתי וגם בסדר רבינו יוסף מ"ע בסדר שלו על מיבול זה שהוא

מגדל עוז
פ"ח א ה סדר עשיית מצות אלו על גאל ישראל. הכל פרק ערבי פסחים (דף קט"ו:). ה ו ומברך בורא פרי הגפן עד סוף כהן נפרוסה. פ' ערבי פסחים ומקלמו לשון ר"י אלפס ז"ל: ואל"כ

הלכות נטיילת ידיים סימן קנח

מז. באר הגולה

ז בית יוסף. ח חלון קו.
ט מדברי הרשב"א שם.
י מרדכי פרק קמא
דברכות.

ט (טז) חלב טל' (יז) דם (יח) מים), ו'ולא נתנגב, ואפלו (יט) אין ידיו נוגעות במקום המשקה, צריך נטיילה
(כ) בלא ^(ה) ברכה. הגה ואפלו אינו מטביל רק ראש ^ב היקף או הפרי **(כא)** אפלו הכי יטל בלא ברכה (בית יוסף): **ה. הנוטל**
ידיו לפרות (כב) הרי זה מגסי הרוח. הגה ודוקא שנוטל בתורת חיוב, אבל אם נוטל משום נקיות **(כג)** שלא היו
ידיו נקיות מתר (הגהת סמ"ק). ^ט ובשר צלי, **(כד) יש מי שנראה מדבריו אף על פי שמהל טופח עליו דינו**
כפרות. ותבשיל ^ב מחטים **(כה) והם נגובים (כו) דינו כפרות:**

באר היטב

שמשמין, גנת ורדים חלק ארץ חיים כלל (יא) [א] סימן כט ומטה יוסף חלק ב סימן
יח: **ט. חלב.** ומי חלב הרי הם פחלב, והוא אחר שעושין הגבינה נשאר אחריו
חלב מערב עם אכל צף מלמעלה, ואותו הנשאר נקרא מי חלב, מטה יוסף שם. חלב
חמוץ הנקרא יגור"ט צריך נטיילת ידיים, מטה יוסף שם, ועין יד אהרן: **י. דם.** כדי
נסכה, דאסור לאכל דם, ודם דגים וחגבים לא מקרי משקה, ואפשר דמירי שאוכל
דם מפני רפואה ופקוח נפש, מגן אברהם: **יא. ברכה.** שאינו אלא משום נקיות.
סוכרים כן, מגן אברהם, ועין עטרת זקנים. ובמטה יוסף סימן יח כתב והמקל הוא
ואל יחוש למנהג הרע, עין שם: **יב. היקף.** והוא הדיו אם אוכל בכף צריך נטיילה לדבר שטבולו במשקה מיהו אם הטבול הוא במשקה שהוא מבשל גם למאן דמחמיר
לטל ידיו גם במבשל אם אוכל בכף אין להחמיר דתרי חמרות לא עבדינן, כנסת הגדולה ומטה יוסף שם, עלת תמיד: **יג. מחטים.** רש"ל כתב דבכל הני אפלו משקה
טופח עליהן לא נקרא טבול במשקה ולא גורו אלא במה שצריך לטבל אותה אבל לא בלחלוחית של עצמו. וט"ז חולק וכתב דאף מצד לחלוחית עצמו צריך נטיילת ידים,

שערי תשובה

(ה) ברכה. עין פאר היטב. ועין ברכי יוסף שאם אחר שברך ברפת המזון תכה הביאו לפניו
דבר שטבולו במשקה אין צריך לטל ידיו ונקמתיה מסבא ושוב מצאתי בשם הרדב"ז כו'.
ועין שם שאפלו לא היה יודע שיביאו לפניו ולא נחבון בשעת נטיילה אין צריך נטיילת ידים
פעם אחרת כיון שלא הסיה דעתו מן ידיו עין שם. וקצת צריך עיון דאם כן לאכל פת נמי ימה
בכף שנסתלק מסעודת פת וצריך לומר דלענין דבר שטבולו במשקה יש להקל טפי.

ובלחם חמירות כתב דהעולם נוהגים שלא לטל ידיו על מי שישמכו שהתוספות
מכלל המזולל בנטיילת ידים הנעקר מן העולם וחיוב נדויו על פן ירא שמים יזהר בדבר
לדבר שטבולו במשקה מיהו אם הטבול הוא במשקה שהוא מבשל גם למאן דמחמיר
לטל ידיו גם במבשל אם אוכל בכף אין להחמיר דתרי חמרות לא עבדינן, כנסת הגדולה ומטה יוסף שם, עלת תמיד: **יג. מחטים.** רש"ל כתב דבכל הני אפלו משקה
טופח עליהן לא נקרא טבול במשקה ולא גורו אלא במה שצריך לטבל אותה אבל לא בלחלוחית של עצמו. וט"ז חולק וכתב דאף מצד לחלוחית עצמו צריך נטיילת ידים,

משנה ברורה

וכנ"ל במשנה ברורה: **(כא) אפלו הכי יטל וכו'.** דחישין שמא
יטבלנו פלו: **ה (כב) הרי זה מגסי הרוח.** שמראה בעצמו שהוא
מדקדק במצות במה שאין צריך, דמדינא לא תקנו כלל נטיילת ידים
לפרות וכמו שכתבנו בסעיף קטן ב עין שם. ודע דמה דאסור בתורת
חיוב הוא אפלו ^כ אם לא יכרך על נטיילה זו כיון שנוטל משום מצות
נטיילה: **(כג) שלא היו ידיו נקיות.** ^כ עין באחרונים שהסכימו דאפלו
אם אינו יודע להם שום לכולהו וטמאה רק שרופה להחמיר על עצמו
לטל ידים משום פכוד הפרכה גם כן מתר והא דנקט הרמ"א ולא
היו ידיו נקיות לאשמועינן דאפלו באפן זה דבנדאי צריך מדינא לרחץ
ידיו משום הפרכה מפל מקום אין לטלן דרך חיוב נטיילה כדיון רק
דרך רחיצה בעלמא: **(כד) יש מי שנראה וכו'.** כתבו ^כ האחרונים
דכלי עלמא מודים בזה דמהל היוצא מן הפשר לא חשיב משקה,
^כ אף אם משקה טופח ממים שעליו שהודח קדם הצליה, פשיטא
דנקרא משקה, אלא שאין דרך צלי להיות טופח מהמים, ^כ שמתבשר
בעת הצליה. ודעת הגר"א, דאם הודח במים קדם הצליה, אז גם על
המהל היוצא מהבשר יש שם משקה: **(כה) והם נגובים.** רוצה לומר,
שנתנגבו מרטב שעליהם, דאלו הם טופחים מהרטב, הם בכלל דבר
שטבולו במשקה וצריך נטיילת ידים: **(כו) דינו כפרות.** והאחרונים
^כ הסכימו דמיני תבשיל, כיון שאין דרך לגע בו פיד אלא לאכל בכף,
אין צריך נטיילת ידים, ^כ ואפלו אם נוגע בו בדרך מקרה בתוך הכף
גם כן אין צריך נטיילה, וכן נוהגין, אבל מה שדרך לגע בו בידיו, ^ל אף
על פי שאוכל בכלי לא מהני פרות המבשלים במים, יש דעות ^כ בין
האחרונים אם צריכים נטיילת ידים, ועל פן נכון להחמיר לאוכלן על
ידי כף אם יש משקה טופח עליהן, ^כ ובכבושים [גון אוגערקעס] וכהאי
גונא] פודאי נכון להחמיר לטל ידים, אם לא שנתנגבו ממים שעליהן.

(טז) חלב. והוא הדין "מי חלב" או חמאה כשנמוחה ולכן הטובל
בהם דבר מאכל צריך לטל ידיו, ואם היה החמאה "קרושה אין
צריך לטל ידיו דחמאה קרושה הוי פאוכל. והאכל דבר המטגן
בחמאה ^כ כשהיא לחה על גביו צריך לטל ידיו, ובחיי אדם כתב
דדוקא כשנמוח החמאה במחבת בשעת הטגון קדם שהניח האכל
לתוכו ונעשה עליה שם משקה מקדם אבל כשנמוח אחר כך קימא לן
דמשקה הבאה לתקן אכל אכל הוא, והאוכל דבר המטגן בשמן או
במי ביצים לכלי עלמא לא הוי משקה [אחרונים]: **(יז) דם.** כדי נסכה
דהא אסור לאכל דם, ודם דגים וחגבים לא מקרי משקה, ואולי דמירי
שאוכל המאכל בטבול פדם מפני רפואה ופקוח נפש: **(יח) מים.**
ומלח ^כ העשוי ממים הוי משקה ולכן אם אוכל צנון במלח הוי דבר
שטבולו במשקה וצריך לטל ידיו [דרך החיים]. ונראה דמירי כשהמלח
היה לחה בשעת טבול דבסתם מלח שהוא קרוש הלא אין שם משקה
עליהן וכנ"ל פאות יד: **(יט) אין ידיו נוגעות.** גזרה שמא יגע בו:

(כ) בלא ברכה. כי יש מקצת הראשונים דסברי שלא הצריכו חכמים
נטיילת ידים לדבר שטבולו במשקה אלא בימיהם שהיו אוכלים בטהרה
מה שאין כן עכשיו שכלנו טמאי מתים, ולכך לא יכרך על נטיילת ידים
שספק ברכות להקל. והנה במגן אברהם הביא בשם הלחם חמודות
דהעולם נוהגים שלא לטל ויש להם על מה שישמכו הינו על מקצת
הראשונים הנ"ל, אבל הרבה אחרונים החמירו מאד בדבר וכתבו
דהעקר כרב הפוסקים דצריך נטיילה מדינא אף בזמן הזה, ועין בכאור
הגר"א שגם דעתו כן והחמיר מאד בזה שאף צריך לכרך על זה ולכן
אף דהעולם אין נוהגין לכרך על כל פנים אין להקל לאכל בלי נטיילה,
וצריך לזה ^כ כל דיני נטיילה כמו לפת. ומכל מקום בפחות מפזית
נראה לי * שאין להחמיר בזה כלל, דאפלו פת הרבה אחרונים מקלין

שער הציון

לא טבל רק פעם אחת, אבל כשטבל המאכל אחר כך עוד פעמים כשכבר היה החמאה נמות,
מסתברא דצריך נטיילה: **ב.** דרך החיים: **כא.** ומלח שחופרין מן הקרקע מצדו בפרי מגדים
להקל: **כב.** פרי מגדים. עוד כתב, דאפשר שיש להקל בכורך ידיו כמפה או שלובש פתי
ידים, עין שם: **ה** כג. פשוט: **כד.** מאמר מרדכי ושאיר אחרונים: **כה.** מגן אברהם וט"ז
ואליה רבה והגר"א: **כו.** מגן אברהם: **כז.** ט"ז וכן מובא מגן אברהם: **כח.** ט"ז והגר"ז
ודרך החיים ותיי אדם ומגן גבורים: **כט.** הגר"ז: **ל.** אחרונים: **לא.** עין בדרך החיים
ותיי אדם: **לב.** דרך החיים, ועין באלה רפה:

מהתוספות, וכן כתב בהר"א ב"ש פרק ג דטהרות, וכן כתב באלה רפה ובמחצית השקל,
ובסדרו הגאון מליסא הלכות נטיילת ידים משמע שם דינו או מים אפלו כשהם קרושים חשיבי
משקה, ואינו כן, ואפלו אם תימצי לומר דסביא לה דינו קרוש חשיב משקה, ויפרש המשנה
שם כפירוש הרמב"ם, על כל פנים במים איתא פתוספתא בהר"א רכשהם קרושים לא חשיבי
משקה, וצריך עיון, ואולי חסר שם בפרס חבות, אפלו חזרו ונמוחו, וכתוב במגן אברהם:
יז. משנה במכשירין פרק ו, ועין פאר היטב, ועין פרי מגדים: **יח.** ט"ז ודרך החיים: **יט.** ואם
טבל מאכל חם ונמות על ידיו זה, משמע מחיי אדם דאין צריך נטיילה, מיהו, כל זה שיהא אם

(* אמנם מהטור (סימן תע"ג ותפ"ו) לא משמע כן, עיי"ש, ובטלה דעתי מפני דעתו הרחבה וע"ש בכה"ל סי' תעג ס"ו.)

ציתוי בסימן קנח סעיף ד. צ שם בגמרא (קיא) וקידו. ק הרא"ש שם. ר"י שאר פוסקים ותשובת מהר"ל כדו לאפיקי נפשה מפלגתא דפוסקים בכרכה אחרונה.

הסדר שהם שנויים: הגה ואם אין לו (מד) אחד מאלו הירקות, (מה) יקח לענה (מו) או שאר ירק "מר (אגור). וחרסת (מו) יעשה עב, וזכר לטיט, ואחר כך נותנין בו (מח) מעט ^{טו} חמץ או יין אדם, וזכר לדם (טור). ועושין החרסת מפרות שנמשלו בהם ישראל (תוספות פרק ערכי פסחים), (מט) כגון תפוחים, תאנים, אגוזים, רמונים, שקדים. ונותנין עליו תכלין, כגון קנמון וזנגביל (נ) הדומים ^{טו} לתבן, שהיו מגבלין בו הטיט. (טור): ו. ^{יב} נוטל ידיו (נא) לצרף טבול ראשון (נב) ולא יברך על הנטילה. ^{יג} ויקח מהכרפס ^{יד} (נג) פחות מכוזית ומטבלו (נד) בחמץ (נה) ומברך בורא פרי האדמה ואוכל,

באר היטב

ידוכן היטב כדו שיהיו ארפין, בית יוסף: יו. נוטל. דכל שטבולו במשקה צריך נטילה. וכתב ה"י, מפאן יש תוכחה מגלה לאותם שאינם נוהרים בכל השנה לטל ידיהם לברכים שטבולו במשקה, דמה נשתנה הלילה הזה מכל הימים שבשנה, ואם בא לטהר עצמו טפי בלילה זו, על כל פנים הנה לה להזהר גם כן בימי התשיבה, אלא שאין פאן רק חסרון זהירות ואינם מדקדקים להשוות מדותיהם, עד כאן לשונו. והלחם חמדות כפרק כל הכשר פתב, דהעולם נוהגין שלא לטל, ויש להם על מה שיסמכו, שהתוספות סוכרים כן, וכן פתב המגן אברהם סימן קנח, עין שם. והא דנוטלין בלילה זה הוא כאחד מן שאר שנויים שעושין בלילה זה כדו שישאלו, חק יעקב: יט. פחות. דאם יאכל כוזה יהיה ספק אם יברך בכרכה אחרונה, טור. ולכן אם ארע

על כל פנים יאכל מעט או ילעס בפיו לזכר טעם מרירות בלא ברכה, וראוי לדחק עצמו בכל יבלתו אף אם יכאב עליו לקיים מצות חז"ל, כמו שכתוב לעיל סימן תעב סעיף י: יד. מר. ומכל מקום אף שאי אפשר בענין אחר על כל פנים אין לברך רק על אלו המינים דקחשיב במתניתין, וכן הסכמת הש"ך והמגן אברהם, חק יעקב: עו. חמץ. ופסח שחל להיות בשבת צריך לתן המשקה בו מערב שבת, ואם שכח לש לעשות על ידי שנוי דהינו שיתן המשקה תחלה תוך הכלי ואחר כך ישים בו החרסת, כמו שכתבנו לעיל סימן שכא סעיף טו, וכן פתב המגן אברהם. ועין שם בש"י סעיף קטן י דאוסר לתן טחינת מצה אפויה לערבו עם יין או מי דבש בשבת אפלו על ידי שנוי, ואין דבריו מכרחים, גם העולם אין נוהרים בזה, חק יעקב: עו. לתבן. ולא

באר הלכה

אסור, והמחבר סתם בסעיף א כדעת הרמב"ן ואפלו לענין כוס של מצוה, ומכל שכן בכוס של רשות, עין בכאור הגר"א שם סעיף קטן ד: ה ^{יא} יקח לענה. עין במשנה ברוחה שפרשנו בדברי ההג"ה שלענה אינה מחמשה מיני מרור, וכן מוכח בדרכי משה האר"ך, עין שם בפרושו לדברי האגור. אכן כמגן אברהם ושאר אחרונים חלקו עליו והוכיחו דכונת האגור, דלענה הוא אחד מחמשה מיני מרור, והוא מרור הנזכר בחמשה מינים באחרונה. ולעניות דעתי צריך עיון, שכפי הנראה לענה אינה ראויה לאכילה, וכדמשמע מכמה כתובים שמתאר כל דבר רע בלענה, כדכתוב, שרש פרה ראש ולענה, או אחריתה מרה בלענה, ואנן בעינן דבר הראוי לאכילת בני אדם על כל פנים, וכדמבאר בדברי הרא"י והריטב"א, וכדמכתב נמי מהש"ס דבעינן דבר הנקח מכסף מעשר, אם לא דאפשר ראויה היא על כל פנים קצת לאכילה. אחר כך מצאתי להרשב"ץ בספר יבין שמועצה שכתב להדיא דאין יוצאין בלענה מפני שהוא מין אילן ואנן בעינן ממיני ירקות, וכדתנן בהדיא אלו ירקות וכו', וכן מבאר בש"ס דפרקי, ואימא הרדופני וכו', והוא שלא כדעת מגן אברהם ושא לא כדעת ההג"ה, דאף אם נימא שיש לו שרף ופניו מכסיפין וכדפרשנו במשנה ברוחה, מכל מקום סימנים אלו לא מהני אלא בירק. אם לא דלא כתב הרמ"א לצאת בזה מדינא אלא לזכר בעלמא כשאין לו מחמשת מינים, וקצין שכתב גם הגר"י, וצריך עיון. ודע עוד דסימנא דיש לו שרף ופניו מכסיפין, אף על פי שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטוהו, מכל מקום נזכר הוא בכמה פוסקים, עין ברי"א וברשב"ץ ובמהר"ם חלאהו שהעתיקו סימן זה לדניא. וכבית מאיר פתב, דאפשר דגם הרי"ף ודעמה שהשמיטוהו הוא רק מפני שאין אנו בקיאים בסימנים אלו היטב, ועל כן נהי דקשה לברך על סמך סימנים אלו, מכל מקום אם אין לו חמשה מינים כדודאי יחזר אחר כל מין מן מירקות שיש לו סימן שרף ופניו מכסיפין, ובלבד שיהא ראוי לאכילת בני אדם. והנה על דבר מה שכתבתי לעיל בענין מרור אם בעינן שתהא ראויה לאכילה, מצאתי בעת בפרי מגדים שנסתפק קצת בזה, דאולי יוצא במרור אף שאינה ראויה לאכילה, ולא ראיה דברי הראשונים הנ"ל, וגם פשוט הש"ס דבעינן שיהא נקח בכסף מעשר וכנ"ל, ועין ברש"י שם, ומה דקשה לו על קשית הגמרא אימא מיררתא דכופיא, יש לומר דנהו משני הש"ס אף לסברא דלא בעינן שיהא נקח בכסף מעשר אבל מכל מקום הלא אינו כלל גדולי קרקע, אבל להמסקנא כאמת לא צריכנא לשנויא דגדולי קרקע, וכן דרך סוגית הש"ס בכמה מקומות:

משנה ברוחה

בכדי שעור אכילת פרס, ^א דמעקר הדין יוצא בזה, כדלקמן סימן תעה סעיף ו. ואם גם זה אי אפשר לו מפני ^ב בריאותו, על כל פנים יאכל מעט או ילעס בפיו לזכר טעם מרירות, אף לא יברך על זה: (מד) אחד מאלו הירקות. רוצה לומר, ^ג חמשה הנ"ל: (מה) יקח לענה. עין באור הלכה (אות ג): (מו) או שאר ירק מר. הינו, ^ד אותם שיש להם סימנים המזכרים בש"ס לענין מרור, שיהיה ראוי לאכילה, ושיש לו שרף, (פרוש פשחחתיך אותו יוצא במקום חתוכו מהל לכן כחלב), ופניו מכסיפין (דהינו שעלה שלו אינו ירק מאד פעלי הבצלים ושארי ירקות, אלא נוטה קצת לבזן). ומכל מקום לענין ברכה ^ה לא יברך עליהם, מפני שאין אנו בקיאים כל כך בסימנים אלו: (מו) יעשה עב. ויעשהו מערב יום טוב, ^ו ואם שכח, מתר לעשותו ביום טוב: (מח) מעט חמץ. של יין, או יין אדם, ^ז כדי לרפך אותו ויהיה זכר לדם. אם חל בשבת, ^ח יתן בו המשקה מערב שבת, ואם שכח, עין לעיל בסימן שכא סעיף טז ובמשנה ברוחה שם סעיף קטן סח: (מט) כגון תפוחים. על שם הפתוב תחת התפוח עוררתך, וכן שארי פרות כלם כתובים בשיר השירים, ושקדים על שם ששקד הקדוש ברוך הוא על הקץ לעשות: (נ) הדומין לתבן. שאין ^ט נדוכין היטב והם ארפיים: ו ^י (נא) לצרף טבול ראשון. כמו שמפרש והולך. והטעם, דכל דבר שטבולו במשקה ^{יא} צריך נטילה, וכדלעיל בסימן קנח: (נב) ולא יברך וכו'. וכמו שפסק המחבר לעיל בסימן קנח סעיף ד, ועין שם במשנה ברוחה דעת הגר"א ^{יב} בענין זה: (נג) פחות מכוזית. לפי שבכוזית יש ספק בכרכה אחרונה אם יברך אותה או לא, על כן טוב יותר שיאכל פחות מכוזית, שלא יהא בו חיוב כלל לכלי עלמא: (נד) בחמץ. או ביין או במי מלח, ולא אתי אלא לאפוקי שלא יטבל בחרסת, כי חרסת אינו אלא לטבול שני שמטבל המרור בחרסת [בית יוסף]: (נה) ומברך בורא פרי האדמה. ויכון לפטר בכרכה זו גם המרור שיאכל אחר כך [אחרונים]:

ו ^{יז} פחות מכוזית. מפאן משמע דדבר שטבולו במשקה צריך נטילה אפלו בפחות מכוזית, אף שפפת גמור כתב המחבר בסימן קנח סעיף ג בשם יש אומרים דאין צריך נטילה בפחות מכוזית, וזהו שלא כמו שכתבנו שם במשנה ברוחה בסעיף קטן כ, וכבר העירוני זאת בהדפסה שניה בשולי הגליון, אכן

שער

אברהם: סח. בית יוסף בשם הרקח. ומתיר"ל כתב שלא ירוך אותם ויהיו ארפיים: ^א טו. ויש מאחרונים שכתבו, דאפלו אותן שאין נוהגין בכל השנה לטל ידיהם לברך שטבולו במשקה, היום ישלו כדו שישאלו המינוקות על השנוי, עין בחק יעקב: ע. וכן בענינו כתב הגר"א יברך. ומכל מקום נראה דדוקא אם אוכל כוזה, והגר"א אעקר הדין דטבול במשקה קאי ולא אפחות מכוזית וכתב המחבר. ועין בכאור הלכה ואת ד:

ס. רוצה לומר, אף המצוה מן המכתב לאכל כשהוא מרסק בכת אחת, מכל מקום באדם חלוש כדודאי נכון לעשות כמו שכתבנו: סא. אבל אם אינו נוגע לו לכריאותו, ראוי לו לרחק עצמו בכל יבלתו אף שקשה לו, כדי לקיים מצות חז"ל [אחרונים]: סב. כן משמע מדרכי משה: סג. פרי תרש והגר"א ונהו שלום וכו' בית מאיר: סד. מגן אברהם וחק יעבכ ואליה רבה וכו' בית מאיר והגר"י: סה. חק יעבכ בשם הרומח: סו. טור: סז. מגו

הרי"מ מגורן זצ"ל שלכך הקדים הכתוב "ונקדשתי בתוך בני" קודם המועדות שבהם נמצא הקדושה כו'. ולבאר הענין, כי באמת הקדושה נמצאת בלבבות בני ישראל כמ"ש חז"ל "לעולם יראה אדם כאילו קדוש

שרוי בתוך מעיו", רק שהבלי עולם מחשיכין ומסתירין הקדושה, אבל בשבתות וי"ט מחבטל ההסתר כדאיתא כולהון ערקין ומתגלה הקדושה. (שפת אמת מהגה"ק מגור זצ"ל).

מגיד בוילקט יוסף שבס"ס מקור הברכה, כתב טעם שאין מברכין על ספור יציאת מצרים, לפי שארז"ל בספ"ק דברכות לא שיעקר יצ"מ אלא שיהיה שעבוד מלכות עיקר ויצ"מ תפל, נמצא אם היינו זכאים היה עיקר הסיפור שיצאנו לחירות משעבוד מלכות ויצ"מ היה טפל, רק עונותינו הטו דאין אנו יכולים לספור מגאולת שעבוד מלכות, ע"כ לא

כאדם אשר לעמל יולד האוכל לחמו בזיעה. **כרפס**. יעוין פסחים קי"ד סע"א במשנה "הביאו לפנינו מטביל בחזרת עד שמגיע לפרפרת הפתי" וכו', ופי"ה הרי"ח הביאו לפנינו השלחן (שהיה מנהגם להביא

השלחן אחר הקידוש) מטביל החזרת בחרוסת וכו', אמנם רש"י ותוס' פירשו הביאו לפנינו ירקות ומטביל בחזרת או במי מלח, ומפורש כן במשנה שבירושלמי שם הביאו לפנינו ירקות וחזרת מטביל בחזרת וכו', וטעם אכילת ירקא הוא דמיגרר ויאכל אח"כ מצה לתיאבון עיין שם ק"ז ע"ב, ובשבת ק"מ ע"ב ברבי רב דלא נפיש ליה ריפתא לא ליכול ירקא משום דגריר:

יחץ. דעני דרכו בפרוסה, פסחים קט"ו ע"ב. ונוהגים לצרור מקודם האפיקומן במטפחת, והמגי"א בסי' תע"ג ס"ק כ"ב כתב: "ויש שנותנין אותה על כתפיהן זכר

ליציאת מצרים", וזהו כלה"כ (שמות י"ב ל"ד) "משארותם צרורות בשמלותם על שכמם", ויעוין ברשב"ם פסחים שם ד"ה "ואין עוקרין את השלחן" שכתב: "ויש שנוהגין להגביה את הקערה על הכף" וכו', ונראה שצ"ל "על הכתף", והוא המנהג שהובא במגי"א הנזכר. ומנהגינו להטמין אח"כ האפיקומן בין כר לכסת, ונראה מקור מנהגן של ישראל מגמ' ברכות כ"ד רע"א "כל לנטוריהו טפי עדיף, והיכא מנח להו, אריי בין כר לכסת" וכו', ובכך גם הכא באפיקומן הוי שמירה מעליא בין כר לכסת.

מגיד. בסי' מקור הברכה, פרק א' והלאה, הארכתי בטעם שאין מברכין בליל פסח על מצות סיפור ביצ"מ כמו שמברכין על מקרא מגילה ולקרוא את ההלל, שהפמ"ג באו"ח סי' תע"ד כתב שזהו משום שיוצאין ידי"ח מצוה זו במחשבה ועל מצוה שיוצאין במחשבה לבד אין מברכין, אולם השאגת אריה בסי' י"ג העלה שאין יוצאין בהרהור (והגחיד"א בדבש לפי מערכת זו אות כ"א כתב שכל הזכירות צריכות להיות בפה דוקא), וצריכה שתאמר יצ"מ בלילות, והבאתי דברי הרא"ש בתשובה כלל כ"ד אות ב' שכתב: "וששאלתם למה אין מברכין על סיפור ההגדה, הרבה דברים צוה הקב"ה לעשות זכר ליצ"מ ואין אנו מברכין עליהן, כגון פרשת בכורים וכל המועדים שאין צריך להזכיר בהפרשת בכורים שאנו עושים אותה זכר ליצ"מ, אלא שצוה הקב"ה לעשות המעשה ומתוך כך אנו זוכרים יצ"מ, ולא דוקא הגדה בפה אלא אם ישאל מפרשין לו", עכ"ל. והנה דברי רבינו האחרונים צ"ע, דהא מחויב לספר ביצ"מ אפי' בינו לבין עצמו ואם אין איש הוא שואל לעצמו (פסחים קט"ז ע"א, ועי' מגדול עוז הלו' חו"מ פ"ז ממכילתא), וא"כ הרי אינה מצוה שתלויה באחרים שהארכתי בספרי הנזכר פ"ב, והנה בבשמים ראש המיוחס להרא"ש הובא בסי' קצ"ו: "מה ששאלתני מדוע אין מברכין על סיפור ההגדה בליל פסח כדרך שמברכין על שאר מצות, לא יעלה על הדעת לברך על הברכות והתשבחות כמו שאין מברכין שצונו לברך ברכת המזון, וההגדה כולה קלוסין ותשבחות, וברכת אשר גאלנו ברכה גמורה היא שסומכין עליה וכו', ובזה תתיישב לך מדוע אין מברכין על מצות שתיית

כָּרַפֶּס

יקח האיפך הנקרא פעטרושקא בלי"א ויטבול במי מלח ומברך ברכה זו ויאכל בלא הסבה פחות מכזית כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה ויברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
בוֹרֵא פְרֵי הָאֲדָמָה.**

יַחַץ

ויחצה המצה השניה ויניח חציה הקטנה במקומה וישמור חציה הגדולה לאפיקומן.

מַגִּיד

יאמר: **הַרְיֵנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקִיּוֹם הַמִּצְוָה
לְסַפֵּר בְּיַצִּיאת מִצְרַיִם, לְשֵׁם יַחֲוֹד קוֹדֶשׁ אֵל
בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנִיתִיהָ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר
וְנַעֲלֵם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל.**

ר הרא"ש והמקדכי
 ושאר פוסקים ש טור
 והרמב"ם ת הרא"ש
 בתשובה ושאר פוסקים.
 א שם בגמרא (קטז)
 [קטו] וכן כתבו
 החוספות ורשב"ם שם.
 ב משנה ובריתא שם
 קטז. ג טור מהא דלחם
 עני כו' קטו. ד שם
 (קיא) [קטו].

(נו) ואינו מברך אתריו. ויקח מצה (נו) והאמצעיית ויבצענה לשתיים, (נח) ויתן חציה לאחד מהמסבין לשמרה^ט ולאפיקומן, ונותנין אותה (נט) תחת המפה, וחציה השני ישים בין שתי השלמות. (ס) ויגביה הקערה^י שיש בה המצות ויאמר, (סא) הא לחמא עניא, עד מה נשתנה: הגה (סב) ויאמר (סג) בלשון שמכינים הנשים והקטנים או יפרש להם הענין, וכן עשה ר"י מלונדרי כל ההגדה בלשון לע"ז. (סד) כדי שיבינו הנשים והקטנים. (כל בו מהרי"ל).^א ואז יצוה^ב להסירם מעל השלחן (סה) ולהניחם בסוף השלחן כאלו כבר אכלו, כדי שיראו התינוקות^ג (סו) וישאלו: ז. במוזגין לו (סז) מיד (סה) כוס שני, (סט) כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קדם סעודה. ואם אין חכמה בפן, אביו מלמדו. אם אין לו בן, אשתו שואלתו. ואם לאו, הוא שואל את עצמו ואפלו תלמידי חכמים שואלים זה לזה^ד מה נשתנה וכו', (ע) וכשהבן או האשה שואלת אין צריך לומר מה נשתנה, אלא מתחיל עבדים) (מהרי"ל) וכשהמתחיל עבדים היינו לפרעה, מחזיר הקערה שבה המצות לפניו (עא) וקורא כל ההגדה. וכשיגיע

באר היטב

כנ. להסירם. ועכשו לא נהגו להסירם, משום שאין הכר לתינוקות בזה, שירעים שאלו הדברים לא נתנו על השלחן לצורך האכילה. מגן אברהם: כג. וישאלו. ויאמרו להם שאין רשאים לאכל עד שיספרו ביציאת מצרים, ולכן אין לתן שום מצה על השלחן עד אחר הסדר. מהרי"ל: כל. מה נשתנה. לא יאמר אנו חייבים לטבל וכו', אלא אנו מטבילין, דאינו חייבים אלא משום הפרא, טור. כשיאמר והיא שעמדה לאבותינו וכו' עד הקדוש ברוך הוא מצילנו מידם יאחז הכוס בידו, ואז יהיה הפת מכסה פסאוחו הכוס בידו. וכשיאמר ונאמר לפניו שירה חדשה צריך לומר ונאמר

שאכל פצית לא יכרך ברכה אחרונה. ט"ז ומגן אברהם חק יעקב: יט. לאפיקומן. ונחלק הגדול יטמין. אחרונים. גם ראוי לברכה במטפחת ולהניח בין הכר וכתב, וכשרוצה לאכל ויציאה כמו שהיא בתוך המפה וישלשל לאחוריו וילך כמו ארבע אמות ויאמר כך היו אבותינו הולכים משארתם צררת בשמלתם, רש"ל. וענין חק יעקב סימן תעב סעיף קטן ב, טעם למנהג שהתינוקות לוקחים האפיקומן: ג. הקערה. עם כל מה שעליה ואין צריך להסיר התבשילין. טור: נל. הא לחמא. ויש אומרים הא בלחמא, עין מגן אברהם. וכתב מהרש"ל סימן פח לאמר בקול רם:

באר הלכה

פעת מצאתי לי תנא דמיסע לרבין, הלא הוא הרשב"ץ בספר זכין שמועה דף לה, שכתב בענין כרפס, דדעת הרמב"ם, דבעינן בזית, וכתב דכן מסתבר דכיון דצריך נטילה בודאי בזית בעינן ככאכול פת גמור, דמסתבר דאינו חייב בנטילה דבדואי לא גזרו בכגון זה משום סרך תרימה, וכמו פן לענין פרות בדבר שטבולו במשקה, וקביאו גם כמטה יהודה, הרי ממש כדברינו, וצריך עיון לדינא:

(יה) ואינו מברך אתריו. עין במשנה ברוכה. וכתב הגר"א בכאורו, דכל זה הוא כפי שיטת המחבר בסימן תעד דמברך רק ברכה אחת על שתי כוסות הראשונים ומשום דהלילא והגדה לא הוי הפסק, ולהכי אינו מברך ברכה אחרונה, דאסמך ברכת כרפס יאכל המרור בלי ברכה, אבל לפי שיטת הג"ה יפסי מנהגנו דמברך אכל כוס וכוס, דאי אפשר לסמך אברכת כוס ראשון משום דהפסיק בהלילא והגדה, ואם פן אי אפשר לומר דסומכין אנו באכילת מרור אברכת כרפס שהרי הפסיק בהגדה והלילא (אלא דפטורא דמרור מברכה משום דהוי כדברים הנאים בחוד הסעודה ונפטר בכרפת המוציא), ואם פן הרי חייב לברך ברכה אחרונה אחר אכילת כרפס כיון דלא שייך לסעודה הבאה אחר פן. וזהו תרץ דברי הגר"א. ובאמת הרב מגן אברהם נזהר מזה, וכתב בסימן תעד דאכל כוס צריך לברוכי לכלי עלמא, ואפלו למאן דסבינא לה דהגדה והלילא לא הוי הפסק, ומשום דכל חרא וחרא מצוה בפני עצמה, להכי צריך לברך על כל אחת (וכמו שכתב הרי"ף בתחלת דבריו בשם רבותא) ולפי דברי מגן אברהם נדחו דברי הגר"א, וכמגן אברהם כתבו הרבה אחרונים למעלה בסימן קעח סעיף ו, וזויל הט"ז, עין שם, וצריך לומר דגם כאן יש לומר סכרא זו, דכרפס ומרור שתי מצות נינהו ולהכי אין אחת פוטרת את חברתה, וצריך עיון:

(נו) ואינו מברך אתריו. אפלו אם אכל בזית, לפי שברכה ראשונה קאי גם על המרור, וכנ"ל, ועל פן ברכת המזון שפוטר את המרור שאוכל בתוך הסעודה קאי גם על הכרפס שאכל מקדם. ועין בבאור הלכה (אות ה) מה שכתבנו בשם הגר"א בזה: (נו) האמצעיית ויבצענה לשתיים. כדי^ט לקיים מה שקראת הפתוב, לחם עני, ודרכו של עני בפרוסה.^{טז} ואמר האמצעיית, כי ברכת אכילת מצה, העקר עליה קאי, וברכת המוציא שמברך מתחלה, קאי על העליונה המנחת לפניו: (נח) ויתן חציה וכו'. כדי^{טז} ששתי אכילות שאוכל לשם מצה יהא בפרוסה. וטוב שאותו חלק יהיה יותר גדול, [אחרונים]: (נט) תחת המפה. זכר למה^{טז} שאמר, משארתם צררת בשמלתם, ויש שנותנין אותה על כתפיהם, זכר ליציאת מצרים. ויהיו נזהרין שיכרך האפיקומן במפה שלא כבסו בקראכמע"ל כי הפרים מסתמא מכבסין בקראכמע"ל^א [חיי אדם]: (ס) ויגביה הקערה. עם כל מה שעליה, ע"י צריך להסיר התבשילין: (סא) הא לחמא. ויש אומרים כהא לחמא. וצריך לומר בקול רם: (סב) ויאמר בלשון וכו'. רוצה לומר, מהא לחמא ואילך, שהוא התחלת הגדה: (סג) בלשון שמכינים וכו'. ויקים בזה מה שאמר הפתוב, והגדת לבנה וגו': (סד) כדי שיבינו הנשים. שהרי גם נשים חייבות במצות על המשרתת שתשב אצל השלחן ותשמע כל ההגדה, ואם צריכות לצאת לחוץ לכשל, על כל פנים מחייבת לשמע הקדוש, וכשיגיע לרכן גמליאל אומר כל שלא אמר וכו' תכנס ותשמע, עד לאחר שתית כוס שני, שהרי מי שלא אמר שלשה דברים הללו לא יצא. ונוהגין שגם קוראין אותן שתשמע סדר עשרה מפות שהביא הקדוש ברוך הוא על מצרים, כדי להגיד להם כמה נסים עשה הקדוש ברוך הוא בשביל ישראל [חיי אדם]: (סה) ולהניחם בסוף השלחן. ואם השלחן קטן יסירם לגמרי מעל השלחן, כי בלאו הכי ליכא שנוי לתינוק [עלת שפת]: (סו) וישאלו. המצות^{טז} המוכנות לאכילה למה מסלקין אותם, ויאמר להם שאין רשאים לאכל עד שיספר ביציאת מצרים. כתב מהרי"ל, דאין לתן שום מצה על השלחן עד זמן הסעודה: ז (סז) מיד. רוצה לומר, שלא ימתין במזיגת הכוס עד שיגיע ללפיכך, שאז צריך לאחז הכוס בידו, אלא מיד שמסיר הקערה מעל השלחן מוזג: (סח) כוס שני. ואין צריך^{טז} שטיפה והדחה, שכבר שטפו לקדוש: (סט) כדי שישאלו וכו'. רוצה לומר, ועל ידי זה יתעורר לשאל יתר השאלות ותמיהות שרואה כלילה ההוא: (ע) וכשהבן או האשה שואלת. והוא הדין אם תלמיד חכם אחד שואל לחברו, הנשאל אין צריך לומר מה נשתנה: (עא) וקורא כל ההגדה. ואין לומר בהסכה רק באימה ויראה [שליה]. כשיאמר ונאמר לפניו שירה

שער הציזון

עא. גמרא: עב. אחרונים: עג. הגר"א: עד. אחרונים: עה. מגן אברהם ושאר אחרונים: עו. מגן אברהם: עז. רש"ל בתשובה: עח. עין כאלה רבה שהשיג על המגן אברהם סעיף קטן כה והעתיקו הפרי מגדים ולכן לא העתקתי דבריו: ז עט. אחרונים:

תרומ: ז. עמלו חיטה.

עין משפט
 גר מוצה
 פב א ב ג מ"י פ"ח מה"ל
 מנה הל' ו זה מנה
 עשין מה טע"ש א"ח ס"י
 טע"ש פ"ח א:
 פג ד מ"י פרק ו מה"ל
 מהל בין לן טע"ש
 טס טע"ש א:
 פד ה מ"י טס פ"ח הלכה
 טז אומג טע"ש א:
 פ"ח ס"י טע"ש טע"ש ד:
 פה ו מ"י טס פ"ז הל' ג
 טע"ש טס טע"ש ו:
 פז ז ח טס טע"ש א:

אבל צמור נוגע צ"י ידיו וקאמר הסינו מצילין¹ להם מים אע"פ שכל אחד כבר נטל ידו אחת חוזר ונטול צ"י ידיו אע"פ אג דלמריין (דיס פ"צ מ"ח) נטל ידו אחת משטיפה אחת טעורה לרין לטול שמיין ולפי² שנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה לרין³ סבר המקשה דצריך נטילה ליכא למיגור שמה יגע ולפי זה נראה דאין לצרך על אותה נטילה כיון דליכא הכא מנהו לשמוע דברי ר"א פן ערך (מולין דף קו.) וכ"ש אן שאין אנו מזהרין מלנטמאות עממנו ומלכאובל אכולין טמאין ואין אנו נרמיין לאותה נטילה והמבצר הרי זה מצרך צרכה לנטילה ובכל קדרים כתיב שצריך על הנטילה לצרך ואין נראה כדפרשימי:

צריך לשקועיה בחרוסת משום קפא. ארס שחזרת שהסרף שחזרת יש זו ארס כדרך הגללים: הא לא נגע. ידו במשקה: הא בעלמא איתמר. בשאר טיבולין שאין קצב נרין שיטול ידיו לטיבול דכשנטול ידיו לראשון לא היה יודע שסוף שני לנשא: דאי פ"ד הכא. גבי

מרוז איתמר אמאי הא משי ליה חלא ומנא צטיבול ראשון: אסחיה דעתייה ונגע. בצשנו: בלע מצה. ולא לעסקא יאל: בלע מרוז (א) יצא. [ואן אפשר שלא טעם זו טעם מרוז: בלע מצה ומרוז. יחד ולא אכל עדיין לא מזה ולא מזה יאל יד מרוז לא יאל הויל טעם אכל יד מרוז לא יאל הויל ולא לעסו ואוכל מנה עמו אין לו שום טעם: ברבן. שיהס יחד צטיבול הדקל לא יאל שהרי לא היה ממש צפוי לא זה ולא זה: ואין עוקרין את השלחן. א"ש להגביה קערה כשמחמיל הגדה אלא מלפני הגדול שבהן שעושה הסדר ואומר ההגדה: אף

רבינו הגמאל

נטילה ידים צריך לשקועיה משום קפא כדי שחמית הקפא שבאותו הרק מן חומץ הקפא שבהרוס. פי קפא תולעת דתיבא (בחספתא) החרוסת האוכל תולעת שבעקרי אילנות וחיב הקפא שברק אית ויבושין שבחומץ ושבין (ח) מותרין טעון בספנת אסורין. דאי לא משקע ליה למה ליה נטילה ידים: אדבריה רב טע"ש לרבנא עוקבא ודרש הוטיל ידיו בטבול ראשון צורך שטול ידיו בטבול שני. ואמרי' למה לי נטילה ידים שני? הא משא ידיו חזא וימנא. ופרקי' כיון דמפסיק ביניהו קפא אגדתא והילא דלמא מסח דעתייה ונגע במידי דמטנף הליך צורך נטילה ידים שני: אמר רבא בלע מצה יצא בלע מרוז לא יצא בלע מצה ומרוז יד מנה יצא בלע מרוז לא יצא כרכי בסבב ובלען אף יד מנה לא יצא. אמר רב שמי בר אשי מנה ומרוז חרוסת עוקרין השלחן אלא לפי מי שאומר הגדה. רב כהנא⁴ אמר כלתו לפני מי שאומר הגדה ולהנה עוקרין השלחן כדי שישאלו התובות כי הא דאביי הוה יתיב קמי רבא חזי נגמבה פתורא אמר אכתי לא אכילתו כו: גרסי' בפ' כיצד מברכין על הפירות אמר רב פפא הכל מרדים (בפסח) שמינה פרוסה בתוך שלימה ובוצע מיט' חנם עוני כתיב. וקיי"ל מפני שהוא יום טוב צריך לבצוע על שתי ככרות כשבת לכתיב כיה לקטו לחם פיסה הלך בפסח מניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע ומסתבא אפוחה ויש אומרים אשלימה. תניא לחם עוני לחם שעונין עליו דברים פ"י אומר עליו הגדה מצה זו שאנו

קפא. פי ר"ח תולעת כדתיב⁵ התולעת שצטיקרי וימיס ושצטיקרי גפנים והקפא שצירק והיבשושין שצין וחומץ הרי אלו מותרים וא"ת מיקשי מינה לשמואל דלמר בסוף אלו טריפות (מולין דף סו.) קישות שהחלע צאייה אכור משום שכן שזריך על הארץ ומיחו שמואל סבר כאלין צריחת דלמיחי הסת וימיחו ק"ק דמ"מ אמאי לא מייתי הך צריחת הסת ועוד שמואל הכי אכל מרוז צפסח וכי תימא דצדיק להו שלא יהא שם קפא א"כ אמאי נרין חרוסת כיון דליכא קפא ושמה צרוז ייקוט און צהס קפא וסמין שמואל ארובא ומשום סכנה דקפא⁶ מיישיף למיעוטא ונרין חרוסת: **צריך** שישיף בטיבול שני. לא דוקא נקט צטיבול שני דהא עבד ליה צמח המוציא דשני נטילה ידים אלא אגב טיבול ראשון נקט טיבול שני והנטיילה נמי גס לצורך טיבול צאה: **אסוחי** מסח דעתייה ונגע. תימנה מה נרין להאי טעמא חיפוק ליה דנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה אלא שלא יטמא את המשקין⁷ וי"ל דס"ד דכיון שנטל ידיו עליו אפילו לנהמא דמולין לא נגע כוונה⁸ לכן נרין להאי טעמא: **ר"י** מצה יצא יד מרוז לא יצא. וא"ת כיון שאין צמור זה מנה מדרצן ליצטיל מרוז להאי מנה דנעדיה וי"ל דלא שייך ציטול אלא כשלוטען יחד דאז מנטל טעם אחד את חמירו אבל כשהס שלמים אפילו יהיה יומר מחמירו לא מנטל ליה: **מצה** פני כ"ה אהן ואחד מרוז כו. נראה שטעמא כדי שיעטוס חיפך לצרכה מיד כיון שזאת הצרכה היא לשם חוצה אלא בשאר ימות הקדשה דאין הצרכה חוצה אין נרין לטעוס חיפך לצרכה מיד: **למה** עוקרין את השלחן. דוקא שלהן שהן קטנים אבל שלנו שהן גדולים איכא טורח גדול בעיקריתו נהגו לסלק הקערה לזד אחד⁹ דליהו עקיקרת שלהן ומה שטוהגין לסלק שני הצטיילין צשעת הגצהה כדי שלא יהא נראה כמקדיש קדשים בחזן וכן יקד ה"ר יוסף בסדרו¹⁰ מושך מהקערה שני הצטיילין ומגביה קערה ולימא הא למתא עניא כו' ולא יתכן דהא דלמור¹¹ צשר אינו צריך להגביה היינו צשעה שאומר פסח זה¹² דאז ודאי נראה כאוכל קדשים: **כדי** שיביד התינוק וישא". כלומר ומתוך כך יצא לישאל צשאר דברים אבל צמה ששאל למה אנו עוקרין השלחן לא יפטר ממה שמתנה והיהו דלציי לא פי' הגמ' אלא תחלת שאלתו: מה

רשב"ם
 צריך לשקועיה בחרוסת משום קפא. ארס שחזרת יש זו ארס כדרך הגללים¹³ והלכן נרין נט"י לטיבול ראשון דלקמן שהרי נוגע צמסקין כשמסקע את החזרת שחרוסת. ור"ח פירש קפא תולעת דתיבא שחרוסת¹⁴ התולעים צמסקרי אילנות ואת הקפא שצירק יצמושין שצמחומץ וצצין מותרין סיננס צמסנתת אסורין דכיון דפרסי ממוקס רצימיה הוי ליה כשין השוכן על הארץ כדלמור צשליה אלו טריפות (מולין דף סו.) ועיקר: הא לא נגע. ידו צמסקה: אגב חו"לייה. שומטין זו תפוסין כדמוכס לקמן¹⁵ וזכר לתפוס: צטיבול ראשון. של שאר ירקי: צטיבול שני. חרוסת: הא בעלמא איתמר. צשאר טיבולין צשצשאר ימות השנה שאין קצב וכשנטול ידיו לראשון לא היה יודע שסוף שני לנשא: דאי פ"ד הכא. גבי מרוז איתמר אמאי הא מנא ליה ידיה חלא ומנא צטיבול ראשון: אסחיה דעתייה. ונגע צשוס דצר טיטוף: בלע מצה. ולא לעסקא יאל שהרי קיים צערב תאכלו מנות (שמות ט) שהרי אכילה היא לו ומיחו לכחלה טעם מנה

א) עין חוסי' טוטה יח.
 ד"ה בעי' (ב) לעיל דף לו.
 א) עין עירובין כט סו"א
 ור"ב: (ד) תוספתא פ"ז
 ה"ב: (ה) דף קט"ז.
 ו) ברכות לח: (ז) לקמן
 דף קט"ז: (ח) לעיל יב:
 ט) תוספתא חרוסת פרק ז ה"ב: (י) לקמן קט"ז.
 ט) לעיל ע"א תר"ה כל.
 ט) חולין לא: (מ) בבבוי
 לשבת הגדול המתחיל
 אלקי החרוה:

תורה אור השלם

א) לא האכל עליו חמין
 שבעת ימים תאכל
 עליו מצות לתם עני כי
 בחפזון יצאה מארץ
 מצרים למען תזכור את
 יום צאתך מארץ
 מצרים כל ימי חייך:
 (דברים טו.)

ליקוטי רש"י

אדרבירה. הנהיגו ומטיל
 עמו מצטאום העיל וביצה
 ששונגין עליו
 דברים. שומרים עליו
 את ההלל ואומרים עליו
 הגדה (לעיל לו.)

הגהות וצינונים

א) כח"י ליחא חיבת
 אחר' ושם הגי' וקא
 מפקריתו חכא וכו'
 (דק"מ: ב) צ"ל כיון
 (רש"י: ג) צ"ל ואם
 (ד) דקאמר
 הסיבו הביאו להם
 מים כצ"ל (מהרש"א):
 ה) צ"ל פ"י (מהרש"א)
 ע"ש: (ו) צ"ל ור"ב
 (מהרש"א ע"ש):
 ז) נצ"ל לצד אחר:
 ח) צ"ל פסח שהיו
 אבותינו אוכלין
 (מראה מקום: ט) כ"ה
 בב"י והנהיגו ראשונים
 ולא כדלפנינו בגמ' רב
 הונא:

ק. הרא"ש שם [סימן כה] (ר"י) שאר פוסקים [ש"ת השני"א המיוחסות לרמב"ן סימן רנ; הגהות מיימוניות חנן ומ"ח ח אות ד] ותשובת מהר"ל [סימן כה; סימן נח אות ג] כדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא דפוסקים בצרכה אחרונה:

ק. טור רטו, ח ג' ז' רבינו תם הוא צנוע ופוסק שם קיד, ח ד"ה מטבול וז"ש הרא"ש שם; רש"י שם ד"ה מטבול; מרדכי שם לח, א; סמ"ג עין מה ק"מ, ג; ה"ר יחיאל הובל צנהגות מיימוניות שם אות ג; ספר התרומה סימן רמג:

ר. הרא"ש [שם סימן ל] והמרדכי [שם] ושאר פוסקים מיימוניות קושטא ח, ו יוסף ההגדה אות ז' ז"ש מהר"ם מרומנוביר דפוס ברלין עמוד 302 אות ד]:

ש. [ט"ו טור רטו, ג] והרוקח [סימן רמג]:

ז. רא"ש שם: ת. הרא"ש בתשובה [כלל יד סימן ו] ושאר פוסקים [הגהות מיימוניות דפוס קושטא ח, ג; סמ"ק סימן קמד] הגהות א: א. שם בגמרא דף קט"ו [ע"ג] וכן ש"ט התוספות [שם ד"ה למה] והרשב"ם שם [ד"ה וכן]; רא"ש שם פ"י סימן כט; הגהות מיימוניות שם; סמ"ק שם:

עמוד 65] כתב שלא ידוך אותם והיו ארוכים: יח פחות מבזית. לאם יאכל כזית יהיה ספק אם יצרך צרכה אחרונה (טור רטו, ג). לכן אם אירע שאכל כזית לא יצרך צרכה אחרונה: יח ומברך בורא פרי האדמה. קודם הטיבול, כדי שיהא עוצר לעשייתן, והוא הדין צמור (מהר"ל שם עמוד 68). וקשה דהא הצרכה לא קאי רק על האכילה דמצד צורא פרי האדמה, והוא הדין גזי מרור, וז"ע: כ ויבצענה לשנים. דבעינן לחם עוני, דלרכו של עני בצרוסה: בא ויתן הצידה. פירוש, חזיה הגדולה (מהר"ל שם עמוד קג צ"ח רטו, ג ד"ה ומ"ש ות"ה):

כב תחת המפה. יש שנותנין אותה על כתפיהן וזכר ליציאת מצרים: כג ויגביה הקערה. ואין לריך להסיר התבשילין (טור רטו, ג): כד הא א"חמא. לישנא דקרא דכתיב [שמות טו, ל] למען יראו את הלחם אשר האכלתי אותם וגו'. ואין לשבש הנוסחא ולומר כהא לחמא או הא לחמא (מהר"י צרונא, דרכי משה אות ז' מטה משה סימן תל). פירוש, דיש שאין רוצין לומר הא לחמא משום דאין זה אותו הלחם ממש שאכלו ישראל, ולכן מביא ראייה דכתיב דקרא למען יראו את הלחם אשר האכלתי וגו', והרי אין זה הלחם שאכלו, שהרי אותו שאכלו כבר אכלוהו, אלא דוגמת הלחם, הכא נמי דוגמת הלחם. ומיהו אין זה ראייה, דהתם לקח צננת מן א"כ שייך שפיר לומר את הלחם אשר האכלתי, דהא נשמיר מזמן ההוא, אבל הכא אנו אופיין מצות חדשות ואין שייך לומר הא לחמא וכו', לכן האומר הא לחמא או כהא לחמא לא הפסיד: כד יצוה א"ה פירוש. ועכשיו לא נהגו להסיר, משום דאין היכר לתינוקות צוה, דידועים שאלו הדברים לא ניתנו על השלתן לצורך אכילה. אבל צומן הגמרא היו רגילין לעקור השלתן: בו וישא"ו. ויאמרו להם שאין רש"י לאכול עד שיספרו ציננת מצרים. ולכן אין ליתן שום מנה על השלתן עד אחר הסדר (מהר"ל שם עמוד קד):

שלא לצרך צוה, ולא להשיג צוה שכתובה צרכה זו בכל הקידורים, וכן כתבו המוספות בפרק ערבי פסחים דף קט"ו [שם בסוף הדבור] דהמצד מצד צרכה לצטלה, וכלל הסדרים כתוב לצרך על הנטילה, ואין נראה, עכ"ל. ומאוד יש לתמוה שכתב שציליה זו משום חובת הרגל יש לצרך, וכלל השנה כתב הוא עצמו צימן קנ"ח [ד"ה ולא] שאין לצרך, ודבר זה אינו נכון כלל לחייב צרכה צומן אחד יותר מחצירו, על כן אין לצרך כלל כמו בכל השנה. וישע"ב טיבול זה פירש רש"י [שם קיד, א ד"ה עד] ורשב"ם [שם ד"ה עד] משום היכרא, לפי שאין בני אדם רגילין לאכול ירק קודם הסעודה, והתינוקות ישאלו על זה. ונראה התשובה יהיה להם דאי לא היה מטבול אלא השני דמרור לא היה ניכר דהוא משום מצוה, אלא כדרך בני אדם לטבול חוץ הסעודה, על כן תקנו לטבול קודם הסעודה דצוה מרמזין שאין הטיבול צא מחמת הסעודה, והוא סימן לטיבול השני שהוא ג"כ שלא מחמת סעודה אלא מצות חכמים, כן נראה לי לפי דברי רש"י ורשב"ם [חנן ומ"ח ח, ג]: (ח) פחות מבזית. לפי שאם יאכל כזית יתחייב לצרך צורא נפשות, ויש פלוגתא צוה אם חייב

אינו מציאו לידי צרכה על נטילת ידים לפי דברי הרא"ש [צרכות פ"ט סימן כג] צימן ז'. ולי נראה דהטור לא כתב ולא נהירא על הצרכה, אלא על מה שכתב שאין צומן הזה חייב נטילה, גם צוה שכתב הרובה ללאות ידי ספק הוא קאי על הנטילה לא על הצרכה, כי אם נאמר שאין לריך נטילה לזה,

נמצא שיש איסור לנטילה דהוי כגמי רוח, כמו הגטול ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח [פולין קו, א], משום שאין לריך שם נטילה, הכי נמי צוה, על כן כתב שיצא עצמו לידי נטילה ע"י שפשוף, וממילא חייב בצרכה על נטילת ידים כיון שדבר שטיבולו צמסקה יש צו דמיון ללחם, ממילא מי שהטיל מים ושפשוף וצא לאכול דבר זה הכל מודים שיש כאן חייב נטילה כמו בלחם בלא שפשוף, וצוה מודים כולי עלמא כיון שיש תרמי למעלייתא דחייב נטילה, והוי כמו רובה ללמוד צימן ז' [עסף אן]. אבל מכל מקום שפיר הכריע צ"י ושו"ע

שלא לצרך צוה, ולא להשיג צוה שכתובה צרכה זו בכל הקידורים, וכן כתבו המוספות בפרק ערבי פסחים דף קט"ו [שם בסוף הדבור] דהמצד מצד צרכה לצטלה, וכלל הסדרים כתוב לצרך על הנטילה, ואין נראה, עכ"ל. ומאוד יש לתמוה שכתב שציליה זו משום חובת הרגל יש לצרך, וכלל השנה כתב הוא עצמו צימן קנ"ח [ד"ה ולא] שאין לצרך, ודבר זה אינו נכון כלל לחייב צרכה צומן אחד יותר מחצירו, על כן אין לצרך כלל כמו בכל השנה. וישע"ב טיבול זה פירש רש"י [שם קיד, א ד"ה עד] ורשב"ם [שם ד"ה עד] משום היכרא, לפי שאין בני אדם רגילין לאכול ירק קודם הסעודה, והתינוקות ישאלו על זה. ונראה התשובה יהיה להם דאי לא היה מטבול אלא השני דמרור לא היה ניכר דהוא משום מצוה, אלא כדרך בני אדם לטבול חוץ הסעודה, על כן תקנו לטבול קודם הסעודה דצוה מרמזין שאין הטיבול צא מחמת הסעודה, והוא סימן לטיבול השני שהוא ג"כ שלא מחמת סעודה אלא מצות חכמים, כן נראה לי לפי דברי רש"י ורשב"ם [חנן ומ"ח ח, ג]: (ח) פחות מבזית. לפי שאם יאכל כזית יתחייב לצרך צורא נפשות, ויש פלוגתא צוה אם חייב

לצרך אותה על טיבול ראשון, על כן טוב שיאכל צענין שלא יהא צו חייב כלל. והפלוגתא היא בין ר"י [מוספות שם קטו, א ד"ה והדר] לרשב"ם [שם קיד, ג ד"ה פשיטא], דר"י [סבירה ליה*] דהגדה והלל הוי הפסק בין הטיבול להסעודה, כמו שכתוב לענין נטילה שצריך לטבול שנית לסעודה כמו שכתוב בסעיף א' [פ"ק א], הכא נמי לענין צרכה אחרונה על הטיבול, ואין צרכה המזון של הסעודה פוטר אותה. אבל הרשב"ם סבירה ליה כפי שפירש הרא"ש [שם פ"י סימן טו] דדוקא לענין [נטילה*] משום ההגדה הפסק, דלמא נגע [במקום*] המטונף צנחיים, אבל לענין צרכה אחרונה לא, כמו שאין לריך לצרך צורא פרי האדמה על המרור מטעם דנפטור בצרכה זו שעה ציבול הראשון, הכא נמי לענין צרכה אחרונה של הטיבול (ה"א) [הא*] פטור ממנו דשייך להסעודה, וכאלו אכלו בתוך הסעודה. ור"י סבירה ליה דלאו משום טעם זה פטור מן צורא פרי האדמה (י"ו) ומצרכה אחרונה צמורה, אלא דהמרור עצמו שייך להסעודה ונפטור בהמוציא ובצרכת המזון, אבל טיבול ראשון אין שייכות להסעודה משום הפסק הגדה והלל. ונראה דבפלוגתא זו שייכה עוד פלוגתא לענין צרכה אחרונה של כוסות הראשונות, דלר"י צריך לצרך ולרשב"ם אין לריך לצרך: (ט) מה נשתנה. [צטור ורטו], ערך א"ח א"ה פירוש

בה המצות וכו'. ונהגין להגביה על ראשי המיטות:

ביאור הגר"א

לאילו הפירושים לענין ברכה אחרונה, ועיין תוספות ק' ב' סוף ד"ה יד יין כו'. ונראה דאולי לשיטתייהו, ובפלוגתא דימין תע"ד. ועיין רא"ש שם סימן כ"ד ולא נהירא לי כו' דשאני ברכת המזון דהוי כו' אבל אם עמד כו'. ועיין תוספות ק"ג ב' ד"ה רב ואם תאמר כו' ולמא דפרישית כו'. ועיין ר"ן [שם כד, א ד"ה ולענין], וכן כתב ט"ז [ס"ק ח]. ולפיכך פסק השו"ע יפה הוא לשיטתו. אבל לדעת הרב שם [סימן עה"ד] גם כאן צריך לברך: [לה] ויקח מצה. כנוכה לעיל [ס"ק יא] מה עני כו'. ואמר האמצעית, כמו שכתוב בברכות [לט, ב] ונשת שם [ק"ו, ב] פורסה בתוך השלימה, ועיין מה שכתבתי לעיל בסעיף ד' [שם]: [לן] ויתן הצידה. ששתי אכילות שאוכל לשם מצה יהא בפורסה: [לן] ויגביה. כמו שכתוב [פסחים קטז, ב] מצה צריך להגביה. ועיין הגהות מיימוניות סוף הלכות חמץ ומצה [פ"ז אות א], ע"ש: [לח] והגין ויאמר בלשון בו'. כמו שכתוב [שמות יג, ח] והגדת כו': [לט] [ש"י] ואז יצוה. שם [קטז, ב] למה

אוצר מפרשים

ולא יהא אלא טוכה, אף שהם היו ג"כ מכותים בענין. אלא חייבא דידן הוא להגיד להם ניסים ונפלאות ה', עיין תשובות בית דוד [א"ח] סימן רנ"ו: [א"ש אברהם, ב] הורפס מאתר אוצר החכמה {עמוד 436} (726077)

[לב] פחות מבזית. כיון דאינו נוטל אלא להכירא. ומברכין על פחות מבזית, כמו שכתבו תוספות בפרק ב' דסוכה [כו, ב ד"ה ולא] בשם הירושלמי [בכיות פ"י הלכה א], וכמו שכתוב בריש פרק ו' דברכות [לה, א], ולא יטול כזית. ועיין ט"ז [ס"ק ח]: [לג] ומברך. גמרא שם [פסחים קיד, ב]: [לד] ואינו מברך אחריו. ר"ל, אפילו אכל כזית, וכנזכר לעיל [ס"ק לב], והוא ממה שכתוב שם קט"ו א' מעיקרא כו' בלא ברכה, אלמא שברכה ראשונה פוטרתו. ועיין רשב"ם קי"ד ב' ד"ה פשיטא כו', ועיין תוספות קט"ו א' ד"ה והדר כו' דפליג על רשב"ם והר"י יוסף טוב עלם [יוצר לשבת הגדול המתחיל אלהי הרוחות]. אבל הרא"ש שם [פ"י סימן כה] מפרש כרשב"ם, וקושית תוספות ממה שכתוב שם ב' דאגדתא והלילא הוה הפסק, דוקא לענין נטילת ידים, אבל לא לענין ברכה, דאף חבירים שעקרו לא הוה הפסק כשהניחו מקצת חבירים [פסחים קג, א], ועיין תוספות קי"ב א' ד"ה ועקרו כו'. וכתב בסדר הפסח [להראיש קלה, ב-ג] דנפקא מינה

ז [עסף א] (גמ' עיבניו הנשים. באמת אין הנשים חייבים באמירת ההגדה, שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, אף שהיו באותו נס, דטעם זה לא שייך במצוה דאורייתא. שלחן ערוך השלם <מהדורת פריעדמאן> - ז א"ח ז (ז) תכט - תצד / קאר, יוסף בן אפרים (עמוד 726077)

צינונים לרמ"א
 (א) כל בו [סימן י, א] ומהר"י ברנא היבא בדרכי משה אות י:

לבושי שרד
 (* שם ס"ה ומברכה אחרונה במרור א"א, פ"ל ח):

הגהות המ"ע
 פ"ק ו יתן הצידה. ובסדר של מהרש"ל [ש"ת סימן פח] שחלק הגדול יטמין: שלחן ערוך השלם <מהדורת פריעדמאן> - ז א"ח ז (ז) תכט - תצד / קאר, יוסף בן אפרים (עמוד 726077)

זמנים. הלכות חמץ ומצה פ"ו פ"ז

ז וצריך לעשות שינוי וכו' וכיצד משנה וכו' (שם דף ק"ט: ק"ט). שם נבדקתה מהלך להם קליות ואגוזים כדי שיפלו מיהו ר' אליעזר הגדול אומר מוטעין מנה בערב הפסח נשכיל המיוקום שלא ישנו. עוד שם למה עוקרים את השלחן אמרי דבי ר' ינאי כדי שיפאל התינוק: אין לו בן וכו' (שם דף קט"ו) מ"ר חכם בנו שואלו ואם לאו שני תלמידי חכמים שידעין בהלכות הפסח שואלין זה לזה:

ד וצריך להתחיל וכו' במשנה מחיל בגנות ומסיים בשבת ודורש מארמי אובד אפי' עד שיגמור כל הפרשה כולה ויגמ' מאי בגות רב אמר מתחלה עובדי אלהים אחרים רבא אמר עובדי היינו לפרעה בגמ'רם:

ה כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו וכו' במשנה (דף קט"ו) ר"ג אומר כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יאל ידי חוכמו ואלו הן פסח מלה ומרור וכו' כלשון רבינו:

ו בכל דור ודור חייב וכו'. גם זה במשנה שם (דף קט"ו): בכל דור ודור חייב אדם להראות את עלמו כאילו הוא יאל ממ'רם וכו':

ז לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה וכו'. גם זה (דף ל"ט): במשנה ואפילו עני שנישאל לא יאכל עד שמסב ולא יפתחו לו מארבעה כוסות של יין ואפילו מן המלח. ויגמר'ל

ח השנת הראב"ד *וחושפין מצה וכו'. א"ה פירוש חמר ממהרין לאכול כדי שלא ישנו ע"כ:

א וצריך להתחיל בגנות ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרה ומלפניו כופרים וטועין אחר התבל ורודפין אחר עבודת אלילים. ומסיים ברת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מהאומות וקרבונו ליחודו. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שנאלמו ומסיים בגמ' ובנפלאות שנעשו לנו ובחירותנו. והוא שידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה. וכל המוסף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משוכח: הן כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו ואלו הן. פסח מצה ומרור. פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו'. מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים. מצה על שום שנגאלו. ודברים האלו כולן נקראין הגדה: הן בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר ואותנו הוציא משם וגו'. ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית: ז לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה

זבן אבור לאכול וכו'. ראש פרק ערבי פסחים (דף ל"ט: טמוך למנה לא יאכל אדם עד שמתקן. ובגמ' (דף ק"ה) איבעיא להו סמוך למנה גדולה מן או דלמא סמוך למנה קטנה מן וכו' ומשמע הלא סמוך למנה קטנה מן וכן נהנה בהלכות סמוך למנה מתעב שעות ולמעלה למנה גופא מתעב שעות ומחלה ולמעלה וסמוך לה חשע שעות ע"כ: אבל אובל הוא מעב וכו'. שם בגמ' (דף ק"י): א"ר אמי אכל מטביל הוא בכימי מרגימא ר' יתחק מטביל בירקי. ובהל' מטביל מטביל כלומר מעביר פמו בכימי מרגימא כון פירוש וקטניות וכיוצא בהן, ע"כ:

וחכמים הראשונים וכו'. שם (דף ק"ז: ק"ח). רבה שמי כוליה מעלי יומא דפסחא חמרא כי היכי דליגריה לליביה ולטעום טעם מלה. רב ששה הוא ימיזי כמענימא כל מעלי יומא דפסחא: אבל בשאר ערבי יו"מ וכו'. שם נראה הפרק (דף ל"ט): ר' יוסי אומר אוכל והולך עד שמתקן וקי"ל דהלכה כר' יוסי כדליתא בהלכות:

פ"ז א מצות עשה מן התורה לפיר בנסים ובנפלאות וכו'. זה מוצר נמלח ומנוצר ג"כ בערבי פסחים (דף קט"ו). ומגין שבלילה של חמשה עשר וכו'. גם זה מוצר נמלח ומנוצר בהגדה: מצוה להודיע לבנים וכו'. (דף קט"ו). במשנה ולפי דעתו של בן אביו מלמדו ומנוצר בגמ'ר:

א מצות אעשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת. ומגין שבליל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן אפילו חכמים גדולים חייבים לספר בציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח: ב מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך. לפי דעתו של בן אביו מלמדו. כיצד אם היה קטן או טיפש אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות. ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל לפי דעתו של בן: ג וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד שישו"ב להם ויאמר להם כך וכך אירע כך וכך היתה. וכיצד משנה מחלק להם קליות ואגוזים ועוקרים [א]השולחן מלפניהם קודם שיאכלו *וחושפין מצה זה מיד זה וכיוצא בדברים האלו. אין לו בן אשתו שואלתו. אין לו אשה שואלת זה את זה מה נשתנה הלילה הזה. ואפילו היו כולן חכמים. היה לברו שואל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה: ד וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבת. כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרה ומלפניו כופרים וטועין אחר התבל ורודפין אחר עבודת אלילים. ומסיים ברת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מהאומות וקרבונו ליחודו. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שנאלמו ומסיים בגמ' ובנפלאות שנעשו לנו ובחירותנו. והוא שידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה. וכל המוסף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משוכח: הן כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו ואלו הן. פסח מצה ומרור. פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו'. מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים. מצה על שום שנגאלו. ודברים האלו כולן נקראין הגדה: ז ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית: ז לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה

א טור ס' ספ"א סמ"ג עשין מ"א: ב טור ס' טע"ג סמ"ג עשין מ"א: ג טור ס' טע"ב סמ"ג עשין מ"א:

משנה למך

יב ומי שאכל מצה בערב הפסח מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו. דין זה יאל לרבינו מהא דלמרינן בירושלמי א"ר לוי האוכל מצה בע"פ כח על ארוסתו נזית חמיו והוא על ארוסתו נזית חמיו לוקה. וישאל הר"ב ס' ח"ב אם האוכל הוא לבד ממנה השמורה ללחם זה או בכל מצה ואם מותר לאכול מצה עשירה. והשיב הא דר"ל כלל מצה הוא זה שאמר בירושלמי רבי לא היה אכיל לא חמין ולא מצה. ונראה שם שהיה מתענה שהרי אמרו שם טעם אחר משום דהוה

מגדל עוז

פ"ז א ג מצות עשה של תורה על כך וכך היה. לשון מילתא מכלל שנאמר והיה כי ישאלך בןך תחל לאמר יכול אם ישאלך אתה מגיד לו ואם לאו אז אתה מגיד לו מ"ל והגדת לבנך אע"פ שלא שאלך דין ל' אלא דינא דמגיד לו א"ר אמי אכל חמין מנין מ"ל ויאמר משא א"ל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים ע"כ. וכתב ר"מ ז"ל בספר המזות שלו שהוא זה שדברנו בזמנו וזכור את היום הזה ר"ל שהוא זה לכירן כלומר זכור את יום השבוע ע"כ: ג ב כיצד משנה על קרבן פסח. הכל מפורש פ' ערבי פסחים (דף קט"ו):

מרוזים ולא מצה משום דאיסמינה הוה ואי היה אכיל בימומא לא היה אכיל בליליה ובגמ' סופרים ש שבבורות מתענין בערב פסח והצונעין בשביל המצה כדי שיכנסו לה בתאורה ע"כ. וכתב הראב"ה דהוגים להתענות אפילו כוכר דאימא כמו מעשה דמכת בכורות ומיהו גדול הבית לא דכולי האי לא מחמירין, ע"כ: [ג] א"ר ירמיה א"ר יהודה הלכה כר' יהודה בערב פסח והלכה כר' יוסי בערב שבת ומסין רב"א אפילו ר' יוסי מודה, ע"כ: ג [ה] ואנו השלחנות שלנו גדולים ואי אפשר בקל לעקרן מנהג כשר למלק הקערה שבת המצות והמרור והתבשיל לצד אהר כאילו כבר אכלו ואין צורך יותר כדי להתמיה התנוקות אבל מה שרגלין להגביה הקערה כשאומרים הן שהגבהה זו אינה אלא מנהג של שמוחה בעלמא כגון הגבהה כוסות כשאומר לפיכך. כך פירש"י הא המצות והמרור והתבשיל וכן פ' בערוך בפרק המץ. אבל ראב"ה כתב בשם רשב"א שהגבהה זו אינה אלא מנהג של שמוחה בעלמא כגון הגבהה כוסות כשאומר לפיכך. כך פירש"י הא דאמר הוסיפן מצה בלילי פסחים היינו כשגמריה הקערה שלא יישנו התנוקות וישאלו. וז"ל הוסיפן מצה והוסיפן מצה ומצוהו פירוש פירוש מצה מסלקין את הקערה ואת הלחם מן התנוקות ולמה כדי שלא יישנו וישאלו ואחר כך כתב גבי הא דאמרין צריך להגביה מצה ז"ל. ויש שנהגים להגביה הקערה על הנס ומצוהו פירוש פירוש מצה מסלקין את הקערה ואת הלחם היא דהא דאמרין לקמן בשר אין צורך להגביה ולא עוד וכו' ה"מ כשאומר כשהיו אבותינו אוכלים דומיא דהגבהה מצה ומרור דכיון דלא מצי למימר פסח זה אם היה מגביה התבשיל בידו היה נראה

פרשת בא

יאכל בו. ועין בגור ארי' בפסוק הנ"ל דבי"ד ניסן נאמרה פרשת זאת חקת הפסח ובמה שכתבנו בהגדה של פסח בפסוק ואומר לך בדמיך חיי.

שה תמים

השה דפסח רומז לשה פזורה ישראל שהיה במצרים, והיה מרוחק ואבוד, וצריך להחזירו לבעליו ולשוחטו לשמו של הקב"ה שנקרא תמים דכתוב הצור תמים פעלו, עיין במדרש (ט"ו י"ג), והאירה להם במצרים כששחטו הפסח גם תמימות עצמם, יונתי תמתי, שנמשכו אחר מצוותיו ית' בתמימות ובאמונה וחזרה האבירה לבעליה.

ובן בכל הגליות השה פזורה היא שה דאבירה וכמ"ש המהרש"א במכות (כ"ד.) בהא דאמרו שם ואבדתם בגויים וכו' כאבירה המתבקשת דכתיב תעיתי כשה אובד בקש עבדך, דזהו הרמוז בשה דפרשת אבירה שאמרו בב"מ (כ"ז.) שה דאבירה קשיא, דהיינו ישראל הנקראים שה פזורה והם המה שה דאבירה שבחזרה שהשי"ת הוא בעליו של אותו השה ומבקש להוציאו מאבדתו מן הגלות, ולעיל שם בדבריו וז"ל, אמר תעיתי כשה אובד המתבקש מבעליו כן בקש עבדך וכו' ואף שפשע העבד בך הנה מצוותיך לא שכחתי והם עמי בגלות וראוי לך לבקש אותי בשביל מצוותיך אשר עמי עכ"ל. ועיין במה שכתבנו

נצטוו עדיין בשעת שחיטה באיסורא דכל ערל לא יאכל בו בפרשת זאת חקת הפסח (להלן פסוק מ"ג וכו'), ובי"ד ניסן נאמרה להם כפירש"י שם, ופירש הגרי"ז הלוי ז"ל בספרו עה"ת שם בסוף בא דהיינו לאחר ששחטו פסחיהם, ומוכרחים לומר כן ומה"ט לא היתה ערלות מעכבת בהם בשעת עשייה כיון דעדיין לא נצטוו באיסורא דערלות עיי"ש באורך, ולכך בפסח מצרים לא נקטו רש"י והמכילתא ציורא דערלות בקרא דאיש לפי אכלו תכסו על השה, והניח להם הקב"ה באותו פסח מצרים שיישחט גם בערלות גופם כמו שהיו ישראל במצרים עד שמלו באותו הלילה. ונראה הטעם עפי"ד המשנה בנדרים (ל"א:) קונם שאני נהנה לערלים מותר בערלי ישראל ואסור במולי עכו"ם שאני נהנה למולים אסור בערלי ישראל ומותר במולי עכו"ם שאין הערלה קרויה אלא שם עכו"ם שנא' כי כל הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב וכו' עיי"ש, ובפסח מצרים שמשכו ידיהם מן העבו"ז ונבדלו מן העכו"ם קיבל הקב"ה את פסחיהם אע"פ שהי' להם ערלות בשר אבל נחשבו למולי הלב שביטלו כח אלהי מצרים בשחיטת הפסח [וכד' הרמב"ן שהבאנו לעיל בטעם שחיטת פסח מצרים] אמנם כשהגיעו אח"כ לאכול את הפסח ואכלו אותו על פתורא דמלכא בליל שמורים דקדק הקב"ה עמהם שלא יכנס בשר הפסח לגוף ערל כי מאוסה הוא הערלה כד' המשנה שם בנדרים. ולכן צוה הקב"ה לאחר עשיית הפסח בפרשה שנאמרה בה כל ערל לא

זמן פחות מבן ח' ושתהא המצוה מצומצמת על השה שנולד בב' ימים הראשונים של ניסן] ובע"כ דעל השה שנולד אפילו קודם ניסן הוא שנצטוו עליו וממילא דבן שנה האמור בכאן הוא בן שנתו של השה עצמו, ופירושא דלכם היינו שהיא בן שנה לבעליו.

איש לפי אכלו תכסו על השה

בסוכה (מ"ב:) ילפינן מכאן דקטן שיכול לאכול כזית צלי שוחטין עליו את הפסח ועין בדברינו להלן בפסוק ושחטו אותו וכו' מה שנתבאר בשי' הרמב"ם ששוחטין על הקטנים שיהיו מכלל בני חבורה.

מן הכבשים ומן העזים תקחו.

הנה גם שור ראוי לקרבן וכשר למזבח וכדכתיב שור או כשב או עז כי יולד וכו' ואדרבה השור הוא ראש לכל הקרבנות כלשון המדרש שם באמור (כ"ז ח') ולכן יסד הקליר בפייט (יום ב' דפסח) אז על כל חיתו יער נשאת שור, ואפ"ה לקרבן פסח לא הוכשר אלא כבש ועז. ונראה עפי"מ דאיתא שם במדרש (ט') שור בזכות אברהם שנא' ואל הבקר רץ אברהם שה בזכות יצחק דכתיב וירא והנה איל עז בזכות יעקב דכתיב לך נא אל הצאן וקח לי משם שניי גדיי עזים טובים וכו', והגזירה

בהגדש"פ דלכך עושין הסימנים בסדר ליל פסח משום דאבידה חוזרת בסימנים וישראל נוהגין בליל הסדר לעשות זכר למה שעשו בזמן שביהמ"ק היה קיים וע"י כך מבקשים תעיתי כשה אובד בקש עבדך כי מצוותיך לא שכחתי.

זכר בן שנה יהיה לכם

פירש"י בן שנה כל שנתו קרוי בן שנה כלומר שנולד בשנה זו, במלבים העיר דסתם שנה הוא של עולם שמתחיל מר"ה ובכ"ז שנה האמורה בקדשים הוא מע"ל מיום שנולד, ודרך הלשון שכל מקום שידבר על היחיד יאמר כבש בן שנתו ור"ל שחשבינן מן היום שנולד וכשידובר בלשון רבים יאמר תמיד כבשים בני שנה וכו' אבל פה יצא מן הכלל שבא שם היחיד ותפס הלשון בן שנה וא"כ י"ל שחשבינן למנין שנה של עולם וכל הנולדים לפני ר"ה פסולים לפסח ולמד ר' ישמעאל [במכילתא] מק"ו מעולה, ור' יוסי הגלילי למד מאיל וכו' עיין בדבריו, ויש לכוון גם בפשוטו של מקרא דלהכי כתיב כאן בן שנה יהי לכם דחשבינן לשנת השה ולא לשנת העולם, ולענין השה דפסח אין שנת העולם קובע דכבר נאמר החודש הזה לכם וכו' ראשון הוא לכם, וא"כ ניסן הוא "לכם" תחלת השנה ושנת החדשים היה במשמע אמנם מכיון שנצטוו על השה בראש חודש [אף שמקחו בעשור מ"מ בודאי לא כיוונה תורה על מחוסר